

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри права, національної
безпеки та європейської інтеграції
д.ю.н., проф. Величко Л.Ю.

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»
281 Публічне управління та адміністрування
28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець
здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-2-23 _____ В.С. Литвиненко

Науковий керівник
д.держ.упр., професор _____ О.В. Орлов

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	7
1.1 Вплив гібридних загроз на регіональний розвиток держави.....	7
1.2 Децентралізація влади в Україні як механізм розвитку територій в умовах гібридних загроз.....	14
1.3 Територіальна громада: сутність, ознаки та функції.....	20
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	26
2.1 Державна політика в реалізації теорії добробуту населення.....	26
2.2 Сутність і функції державного регулювання системи регіональної економіки в умовах гібридних загроз.....	32
2.3 Державна структурна політика як важіль системних перетворень в економіці України	40
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	47
3.1 Формування нової моделі регіональної політики в умовах децентралізації влади	47
3.2 Запровадження інноваційних підходів в управлінні регіональним розвитком.....	54
ВИСНОВКИ.....	60
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	62

ВСТУП

Актуальність теми. Роль державного управління у сфері регіонального розвитку за умов трансформації українського суспільства набуває ключового значення. Соціально-економічні та історико-культурні особливості територій України, загальноєвропейські тенденції регіонального розвитку, а також суперечливі процеси інтеграції та дезінтеграції на тлі глобалізаційних викликів суттєво впливають на його функціонування. Ефективність впровадження державної політики у цій сфері визначає якість реформ як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях. Особливо це актуально в контексті гібридних загроз, які включають економічні, інформаційні та політичні аспекти.

Сучасна система регіонального управління повинна забезпечувати стійкість соціально-економічних процесів у регіонах, адаптуючись до швидких змін характеристик цих процесів. При цьому виникає необхідність розробки інноваційних механізмів, які б враховували глобальні та локальні виклики, зокрема вплив конфліктів і кризових явищ на регіональну динаміку. Світовий досвід демонструє різноманіття підходів до регіонального управління, яке варіюється за рівнем децентралізації, розподілом повноважень між регіональними органами влади та органами місцевого самоврядування, а також за структурою управлінських інституцій.

В умовах незалежності України перехід від планово-адміністративної до ринкової економіки супроводжувався численними суперечностями у формуванні державної регіональної політики. Відсутність послідовності у діях, системного підходу та врахування специфіки регіональних потреб призвели до соціально-економічних дисбалансів. Це загостило диспропорції між регіонами, що ускладнило інтеграцію окремих територій у єдиний економічний простір.

Децентралізація, яка є одним із ключових напрямів сучасної державної політики, сприяє розширенню повноважень місцевого самоврядування. Однак

недосконалість механізмів координації дій між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створює значні бар'єри для сталого розвитку регіонів. Зокрема, неузгодженість у реалізації політики може поглиблювати внутрішні протиріччя, що критично небезпечно в умовах зовнішніх загроз.

Актуальність вивчення державної політики регіонального розвитку підтверджується значним науковим інтересом до цієї проблематики. Дослідження таких учених, як В. Баштанник, С. Біла, З. Варналій, М. Долішній, В. Кравців та інші, становлять вагомий внесок у розуміння сутності регіональної політики. Водночас існує низка невирішених питань, що стосуються інтеграції регіональних стратегій із загальнодержавною політикою, впровадження інноваційних підходів до управління розвитком регіонів та оцінки впливу децентралізації на регіональну економіку.

В умовах гібридних загроз постає необхідність зміцнення інституційної спроможності регіональних органів влади, що потребує розробки чітких стратегій та механізмів їх реалізації. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення впливу глобальних процесів на регіональний розвиток, оцінку ризиків і вироблення адаптаційних моделей управління, що, в свою чергу, потребує їх наукового осмислення та визначило тему дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерського дослідження є аналіз теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики управління регіональним розвитком в умовах гібридних загроз. Для реалізації мети дослідження було передбачено вирішення таких завдань:

- дослідити теоретичні основи державної політики регіонального розвитку в умовах гібридних загроз;
- охарактеризувати сучасний стан реалізації державної політики регіонального розвитку;
- визначити проблеми у впровадженні децентралізації влади в контексті забезпечення регіонального розвитку;

- надати пропозиції щодо формування нової моделі регіональної політики в умовах децентралізації влади;
- висвітлити інноваційні підходи в управлінні регіональним розвитком.

Об'єктом дослідження є регіональний розвиток в Україні.

Предметом дослідження є державна політика регіонального розвитку в умовах гібридних загроз.

Методи дослідження. У дослідженні використано як загальнонаукові прийоми, так і спеціальні методи, які забезпечують комплексність і наукову обґрунтованість результатів. Основними методологічними підходами є:

1. Метод узагальнення і порівняльного аналізу. Використовується для розкриття понятійного апарату, пов'язаного з регіональним розвитком, а також для ідентифікації відмінностей і спільних рис у функціонуванні центральних, обласних та районних органів влади у контексті вирішення завдань регіонального розвитку.

2. Логіко-структурний аналіз. Забезпечує виявлення та систематизацію зв'язків між рівнями державного управління, дозволяючи побудувати чітку структуру взаємодії центральних, регіональних та місцевих органів у реалізації політики регіонального розвитку.

3. Методи аналізу та синтезу. Застосовуються для розроблення нової моделі державної політики регіонального розвитку, яка враховує сучасні виклики, такі як децентралізація, глобалізація та регіональна поляризація.

4. Експертне оцінювання. Дає змогу отримати якісні оцінки від фахівців щодо ефективності існуючих механізмів регіонального управління та пропозицій щодо їх удосконалення.

5. Статистичний аналіз. Використовується для оцінки поточного стану державної регіональної політики, виявлення тенденцій і визначення ключових проблем, що потребують вирішення.

Застосування цих методів забезпечує можливість отримання комплексних висновків та формування практичних рекомендацій для підвищення ефективності державної регіональної політики.

Практичне значення отриманих результатів. Результати магістерської роботи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для формування стратегічних планів, адаптованих до умов гібридних загроз. Рекомендації роботи сприяють підвищенню інституційної спроможності регіональних органів влади у формуванні стійких до гібридних загроз механізмів управління та розробці превентивних заходів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

1.1 Вплив гібридних загроз на регіональний розвиток держави

Сучасний світ стикається з новими викликами, що значно ускладнюють функціонування державних систем, забезпечення безпеки та стійкості суспільства. Одним із таких викликів є гібридні загрози, які мають комплексний і багатоплановий характер. Вони включають різні форми тиску — від інформаційних маніпуляцій до економічних санкцій, від кібернетичних атак до військових провокацій. У контексті регіонального розвитку гібридні загрози можуть мати руйнівний вплив, адже вони здатні послабити економічну, соціальну та інституційну стабільність регіонів. Ця стаття присвячена аналізу впливу гібридних загроз на регіональний розвиток та визначенню можливих підходів до їх нейтралізації.

Гібридні загрози — це комплекс дій, спрямованих на ослаблення держави через поєднання військових, економічних, інформаційних, політичних і кібернетичних інструментів. Основною особливістю таких загроз є те, що вони не обмежуються однією сферою, а охоплюють кілька вимірів одночасно, створюючи складнощі для їх своєчасного виявлення та протидії.

Гібридні загрози часто проявляються на регіональному рівні, де вразливість до таких впливів є більшою через економічну нестабільність, слабкість місцевих інституцій або етнічні конфлікти. Ці загрози спрямовані на дестабілізацію регіонів, що ускладнює їх розвиток та інтеграцію в загальнодержавну систему.

Гібридні загрози здатні завдавати серйозної шкоди економіці регіонів. Наприклад, економічні санкції, блокування транспортних маршрутів чи цілеспрямоване руйнування інфраструктури можуть паралізувати розвиток

окремих територій. Крім того, поширення фальшивої інформації щодо інвестиційної привабливості регіонів може відлякувати потенційних інвесторів, що обмежує економічне зростання.

Економічна нестабільність у регіонах часто супроводжується збільшенням рівня безробіття, зниженням доходів населення та поглибленням соціальної нерівності. Це, своєю чергою, створює умови для соціальних протестів, які можуть використовуватися як інструмент гібридного впливу.

Гібридні загрози нерідко спрямовані на підрив довіри громадян до органів влади. Це досягається через поширення дезінформації, пропагандистських кампаній, використання маніпулятивних методів у соціальних мережах. Розкол у суспільстві на основі мовних, етнічних або релігійних відмінностей може бути посилений за допомогою таких впливів.

На регіональному рівні це може проявлятися у формі протестів, спрямованих проти центральної влади, або у вигляді сепаратистських настроїв, які підтримуються зовнішніми силами. Це ускладнює координацію між регіонами та центром, гальмує реалізацію загальнонаціональних програм розвитку.

Інформаційна війна є однією з основних складових гібридних загроз. Використання медіа для поширення дезінформації або підриву репутації регіональних лідерів може негативно впливати на суспільну стабільність. Маніпуляції з інформацією здатні створювати хаос і посилювати невпевненість у громадян щодо майбутнього їхнього регіону.

У регіональному контексті інформаційний вплив може спричиняти недовіру до місцевої влади, що ускладнює процеси управління та впровадження реформ.

Сьогодні кібернетичні атаки стали важливим елементом гібридних загроз. Напади на системи енергозабезпечення, транспортну інфраструктуру або бази даних органів влади можуть призводити до серйозних збоїв у функціонуванні регіонів. Це особливо критично для регіонів, які розташовані поблизу державних кордонів або мають стратегічно важливі об'єкти.

Для мінімізації негативного впливу гібридних загроз на регіональний розвиток необхідно розробити комплексні заходи, що охоплюють економічну, соціальну, інформаційну та кібернетичну складові. Основні підходи до протидії можуть включати:

1. Зміцнення регіональних інституцій. Підвищення компетентності місцевих органів влади, запровадження прозорих механізмів управління та ефективних процедур взаємодії з громадянами.

2. Економічна стійкість. Створення умов для залучення інвестицій у регіони, розвиток малого та середнього бізнесу, диверсифікація економіки регіонів для зменшення залежності від зовнішніх чинників.

3. Інформаційна безпека. Розробка національної стратегії інформаційної безпеки, створення незалежних платформ для перевірки фактів, підвищення медіаграмотності населення.

4. Посилення кібербезпеки. Впровадження сучасних технологій захисту даних, регулярний моніторинг критичних інфраструктур, навчання фахівців з кіберзахисту на регіональному рівні.

5. Громадська єдність. Залучення громадян до процесу прийняття рішень, підтримка ініціатив, спрямованих на об'єднання громади навколо спільних цілей.

Гібридні загрози є серйозним викликом для регіонального розвитку держави, адже вони мають потенціал підірвати економічну стабільність, соціальну згуртованість та довіру до інституцій. Проте своєчасне виявлення цих загроз і розробка комплексних заходів протидії можуть суттєво знизити їхній негативний вплив. Ефективна співпраця між центральними та регіональними органами влади, зміцнення інституційної стійкості, підвищення економічної та інформаційної безпеки є ключовими факторами для збереження стабільності та розвитку регіонів у сучасних умовах.

В умовах трансформації українського суспільства значення державного управління регіональним розвитком непинно зростає. Цей процес визначається соціально-економічними та історико-культурними особливостями

територій України, загальноєвропейськими тенденціями розвитку регіонів, а також глобальними викликами інтеграції та дезінтеграції. Вибір механізмів і інструментів державної регіональної політики значною мірою впливає на якість та швидкість реформ у регіонах і країні загалом [30, с. 94].

Регіон у науковому дискурсі визначається як комплексна система, що характеризується територіальною специфікою, соціальною, економічною та культурною структурою, а також залежить від взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні фактори порушують баланс і цілісність системи, тоді як зовнішні (органи державної влади, місцевого самоврядування, інші регіональні системи управління) формують необхідність адаптації існуючих механізмів управління та розробки нових способів взаємодії [31, с. 19]. Згідно з визначенням В. В. Баштанника, регіон слід розглядати як соціально-економічну категорію, яка характеризується власною природно-географічною територією, структурою виробництва, міжрегіональними та зовнішніми зв'язками, політико-адміністративною організацією і системою місцевого самоврядування [2]. Таким чином, регіон є територіальною одиницею, яка має унікальні історичні, культурні та демографічні риси, а також соціально-економічну інфраструктуру.

Регіональний розвиток охоплює зміни на рівні регіону, які можна оцінити за показниками валового регіонального продукту, доходів громадян, рівня зайнятості, освітніх показників та тривалості життя.

Удосконалення бюджетних механізмів є основою для досягнення високого рівня життя та людського розвитку. Це потребує оптимізації бюджетного інструментарію, уникнення непродуктивних витрат та забезпечення територіальної згуртованості. Увага має бути спрямована на трансформацію організаційно-економічних і фінансових параметрів, що передбачає планування соціально-економічного розвитку громад та використання ендogenous потенціалу для людського розвитку.

За умов децентралізації територіальні громади взяли на себе значну частину відповідальності за місцевий розвиток, що вимагає удосконалення

методології управління та обґрунтування стратегічних засад розвитку. Зокрема, стратегічні орієнтири громад мають базуватися на концепції ендogenous розвитку, що включає синхронізацію планів соціально-економічного розвитку з регіональними стратегіями.

Сучасна регіональна політика України спирається на інтегрований підхід, який поєднує секторальну, територіальну та управлінську складові (Методологія інтегрованого планування регіонального розвитку). Цей підхід потребує законодавчого закріплення та реальної оцінки можливостей його втілення. Комплексне оцінювання інструментів фінансування заходів регіональної політики є ключовим для досягнення стратегічних цілей регіонального розвитку.

Разом із тим, на практиці більшість територіальних громад не інтегровані до регіональних і державних стратегій, що потребує вдосконалення механізмів синхронізації.

Важливою умовою розвитку громад є утвердження програмного інструментарію, який:

1. Сприяє підвищенню якості життя через:

- створення умов для здорового способу життя;
- розвиток неформальної освіти і навчання протягом усього життя;
- створення креативних просторів.

2. Підтримує зростання підприємницького та людського потенціалу шляхом генерування нових знань.

Державне управління регіональним розвитком потребує адаптації до сучасних викликів, включно з гібридними загрозами. Інтеграція стратегічних підходів, вдосконалення бюджетних механізмів і розвиток людського потенціалу є ключовими напрямками для забезпечення сталого розвитку регіонів.

Запровадження бюджету участі (партисипативного бюджетування) є важливим інструментом для виявлення уподобань мешканців територіальних громад, зміцнення згуртованості спільноти та налагодження співпраці між

органами місцевого самоврядування і жителями. Партисипативний бюджет дозволяє залучати громадян до управлінських процесів, сприяючи підвищенню рівня довіри до влади, що особливо актуально в умовах сучасних гібридних загроз, які включають інформаційні маніпуляції та соціальну поляризацію.

Програми, спрямовані на зміцнення локальної ідентичності, створюють платформу для ототожнення мешканців із власною «малою батьківщиною». Такі програми базуються на значущих для громади смислах, цінностях, соціальних нормах, які формуються завдяки взаємодії в межах територіальної громади, соціалізації дітей та колективній пам'яті про історичні події і персоналії.

Основними сферами реалізації програм локальної ідентичності є:

- Культурна сфера: проведення мистецьких заходів, локальних свят і ярмарків, які формують спільні цінності громади.
- Спортивна сфера: створення спортивних осередків, організація змагань, що сприяє згуртованості громади через спільну діяльність.
- Освітня сфера: популяризація історії громади, навчальні програми з акцентом на локальні події та персоналії.
- Діяльність органів влади: створення символіки громади за участю жителів, підтримка місцевих виробників, розробка програм, які стимулюють соціальну активність.

Ефективне регіональне управління базується на реалізації ключових функцій, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, які враховують виклики децентралізації та гібридних загроз.

1. Функція аналізу. Передбачає систематичне дослідження суспільно-політичних, соціально-економічних, гуманітарних та екологічних процесів. Аналіз має враховувати тенденції та проблеми, що виникають, і бути основою для ухвалення управлінських рішень. Це особливо важливо для раннього виявлення ризиків, зокрема інформаційних атак чи економічних викликів [30, с. 94].

2. Функція прогнозування. Містить розробку сценаріїв розвитку,

моделювання потенційних змін у регіонах і формування стратегічних напрямків розвитку. У сучасних умовах особливого значення набуває стратегічне планування, регламентоване Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», яке дозволяє адаптувати регіональні стратегії до сучасних викликів [31, с. 19].

3. Функція планування. Передбачає визначення цілей, шляхів досягнення, необхідних ресурсів та інструментів реалізації. Планування є основою для економічного програмування, що дозволяє впроваджувати реалістичні стратегії регіонального розвитку.

4. Функція організації. Центральна функція управління, яка забезпечує координацію дій органів управління, усунення дублювання зусиль і оптимізацію процесів співпраці. Особливого значення набуває міжнародна координація міжрегіонального співробітництва, яка сприяє інтеграції регіонів до глобального економічного і соціального простору.

5. Функція мотивації. Забезпечує матеріальне та моральне стимулювання учасників управлінського процесу, сприяючи підвищенню їхньої ефективності.

6. Функція обліку. Спрямована на документування ресурсів регіону, забезпечення прозорості та відповідальності у використанні бюджетних коштів.

7. Функція контролю. Передбачає моніторинг виконання управлінських рішень, дотримання законодавства та запобігання порушенням у сфері господарської діяльності.

8. Функція оперативного реагування. Забезпечує швидке реагування на непередбачувані ситуації чи кризові явища. Ця функція дозволяє мінімізувати наслідки шоків різного походження, таких як соціальні чи економічні кризи.

Функціонування територіальних громад потребує вдосконалення бюджетних механізмів, що включає:

- Консолідацію бюджетних ресурсів.
- Оптимізацію міжбюджетних відносин.
- Забезпечення прозорого та справедливого розподілу податкових ресурсів між державним та місцевими бюджетами.

Враховуючи зростаючий вплив гібридних загроз, ефективне управління бюджетними ресурсами має базуватися на адаптації до сучасних викликів, забезпечуючи фінансову стійкість і спроможність громад.

Реалізація функцій регіонального управління, інтеграція локальних ініціатив і вдосконалення бюджетних механізмів формують цілісну систему управління, яка здатна відповідати на виклики децентралізації та гібридних загроз. Стратегічне планування, спрямоване на забезпечення добробуту громад, зміцнення локальної ідентичності та згуртованості, є ключем до сталого розвитку регіонів України.

1.2 Децентралізація влади в Україні як механізм розвитку територій в умовах гібридних загроз

Означення особливостей формування поняття добробуту територіальної громади є важливим кроком для розробки ефективних методів забезпечення соціально-економічного розвитку громад. Це дозволяє оцінити внесок різних суб'єктів у досягнення добробуту, ідентифікувати відмінності між громадами за рівнем їх розвитку, а також визначити ключові показники для оцінки ефективності політики у цій сфері. Зокрема, це актуально в контексті гібридних загроз, які включають соціальні, інформаційні та економічні ризики.

Світові дослідження доводять, що сучасна економічна доктрина, нездатна вирішити проблеми нерівномірного розподілу ресурсів, негативного впливу на довкілля та недостатньої орієнтації на людський розвиток, потребує трансформації. Новий підхід має бути міждисциплінарним і орієнтованим на забезпечення комплексного добробуту [60]. Добробут територіальної громади, який відрізняється від індивідуального, вимагає додаткової аргументації, оскільки охоплює інтегровані соціально-економічні та екологічні аспекти.

Етимологія поняття «добробут» пов'язана з такими концептами, як «благополуччя», «процвітання», «щастя», «якість життя». Хоча ці терміни часто використовуються як синоніми, дослідження свідчать, що добробут

громади включає специфічні риси, пов'язані із суспільною та територіальною інтеграцією. Відмінності між індивідуальним і колективним добробутом, а також між об'єктивним і суб'єктивним сприйняттям цього поняття, потребують додаткового наукового аналізу.

Існують також конотації, які характеризують громади, такі як «сильна», «інклюзивна» чи «здорова» громада. Ці терміни відображають позитивні аспекти досліджуваних явищ, водночас підкреслюючи важливість інтеграції громади та її здатності адаптуватися до викликів, зокрема тих, які спричиняють гібридні загрози.

На думку Дж. Вісмана та К. Брашера, концепція добробуту громади базується на інтеграції соціальних, економічних, екологічних, культурних і політичних умов, що сприяють максимізації процвітання громад і реалізації їх потенціалу [36].

Дослідження П. Краегера, С. Клотье та С. Талмага [32] демонструє, що добробут громади є багатовимірним і визначається як взаємодією на рівні особистості, так і суспільства. Цей підхід підкреслює вплив громади на якість життя її членів, що є ключовим аспектом для забезпечення стійкого розвитку в умовах гібридних викликів.

Психологічний та географічний виміри, які досліджували Ф. Мурґас і М. Клобучнік [18], надають важливу аналітичну базу для оцінки добробуту малих міст і муніципалітетів. Їхній підхід враховує суб'єктивні аспекти сприйняття якості життя, що допомагає сформувати комплексне уявлення про соціальну динаміку в громадах.

І. Едгар та Е. Рассел [37] застосували антропологічний підхід для дослідження сфер добробуту громади, таких як охорона здоров'я, підтримка дітей з труднощами у навчанні, допомога людям з ВІЛ чи психічними розладами. Цей підхід дозволяє здійснити порівняльний аналіз добробуту громади в контексті соціального досвіду її членів.

Антропологічний вимір має важливе значення для аналізу комплексних проблем добробуту. Він забезпечує розуміння впливу локальних умов на

добробут громади та створює основу для адаптації політик до специфічних потреб різних територіальних одиниць.

Дослідження добробуту територіальної громади потребує інтеграції міждисциплінарних підходів, які враховують соціальні, економічні, екологічні та антропологічні аспекти. Це дозволяє формувати стратегії розвитку, які орієнтовані на досягнення максимального процвітання громад, враховуючи їх специфіку. В умовах гібридних загроз забезпечення добробуту громади стає не лише інструментом соціально-економічного розвитку, але й елементом національної стійкості, що підсилює спроможність громади реагувати на виклики та адаптуватися до змін.

Наукові висновки Д. Бхаттачарії підкреслюють, що ефективний розвиток громади потребує координації на мікро- та макрорівнях, з акцентом на солідарність, самодопомогу та участь громади. Концепція «місця» як основи ідентифікації громади виявилася недостатньо адекватною, що підкреслює необхідність мережевого підходу до соціальних відносин як усередині громади, так і між ними [81]. Це особливо актуально в умовах гібридних загроз, які вимагають згуртованості громад і координації їхніх дій.

Д. Махадея та Т. Рават [36] наголошують, що добробут громади охоплює значно ширший спектр, ніж суто економічне зростання чи доходи. Визначальними факторами виступають рівень освіти, якість робочого середовища та сімейні відносини. Такі фактори формують соціальний капітал громади, що сприяє її стійкості та здатності до розвитку.

Р. Філіпс [35] акцентує увагу на розмежуванні об'єктивного та суб'єктивного добробуту, пов'язуючи останній із відчуттям щастя та задоволення життям. Це підтверджує значення психологічних факторів у формуванні добробуту громади. Напрацювання Р. Венховена [44], зокрема його дослідження когнітивного та афективного підходів до вимірювання щастя, підкреслюють, що оцінка добробуту повинна враховувати як раціональні, так і емоційні аспекти.

Добробут громади є динамічним явищем, оскільки зміни в соціальних,

економічних, культурних чи безпекових умовах неодмінно впливають на його сприйняття та зміст. Вузьке визначення добробуту охоплює поєднання умов, що сприяють процвітанню громади та реалізації її потенціалу, зокрема соціальні, економічні, екологічні, культурні, освітні та безпекові аспекти.

Ключовою є роль територіальної громади, яка стає основою ідентифікації індивіда як частини соціальної спільноти. Громада також виступає первинним рівнем надання суспільних послуг, що особливо важливо для формування взаємодії між державою та громадянами. У цьому контексті локальний рівень є базовим для більшості управлінських ітерацій, водночас ефект добробуту знижується в міру переходу до вищих ієрархічних рівнів.

Сучасні дослідження пропонують розширити традиційні показники економічного зростання, зокрема ВВП, доповнивши їх альтернативними індексами. Резолюція ООН 2011 року визнала, що ВВП неадекватно відображає рівень щастя та добробуту населення, рекомендувавши розробку нових показників для оцінки суспільного розвитку [45].

Серед популярних альтернативних індексів виділяються індекс людського розвитку, всесвітній індекс щастя, індекс кращого життя та індекс благополуччя. Хоча ці показники забезпечують узагальнену оцінку добробуту, вони мають обмеження, оскільки не враховують локальні особливості та соціальну належність особи до громади. В умовах гібридних загроз такі індекси мають враховувати специфіку місцевих соціальних груп і територій, щоб стати дієвим інструментом для формування політики.

Добробут громади є багатогранною концепцією, що охоплює соціальні, економічні, екологічні та психологічні аспекти. Його досягнення потребує інтеграції різних підходів і показників, які відображають як об'єктивні, так і суб'єктивні параметри. У сучасних умовах важливим завданням є розробка політик, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку громад, що включає як локальні, так і глобальні виклики. Використання мережевого підходу та альтернативних індексів добробуту дозволить адаптувати управлінські стратегії до потреб громад в умовах гібридних загроз.

Бюджетна та податкова реформи значно посилили потенціал територіальних громад, зокрема через створення Державного фонду регіонального розвитку, який забезпечує фінансування проєктів місцевого значення. Однак ці інструменти мають точковий характер, а результати їх впровадження стають очевидними лише через певний час. З 2014 року ключовим елементом управління регіональним розвитком стала децентралізація, що слугує як основою реформування територіального управління, так і платформою для впровадження місцевої демократії відповідно до європейських стандартів [81].

Попри позитивний вплив, децентралізація супроводжується низкою проблем. Місцеві бюджети залишаються слабкими та залежними від центру. Органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості у формуванні власної дохідної бази, а держава часто не забезпечує фінансування делегованих повноважень. Проблемними залишаються земельні питання, зокрема розподіл повноважень щодо управління землями за межами населених пунктів. Це ускладнює інтеграцію земельних ресурсів у місцеві стратегії розвитку.

Аналіз даних свідчить про неповну реалізацію запланованих цілей у процесі об'єднання територіальних громад. Основними причинами є:

- Супротив чиновників, особливо на районному рівні. Небажання втрачати фінансові ресурси та повноваження призводить до затримок у реалізації перспективних планів.
- Невідповідність територіальних меж. Значна кількість громад прагне стати центрами об'єднаних громад, що створює дисбаланс у розподілі ресурсів.
- Законодавча неврегульованість. Питання розподілу фінансів та повноважень між рівнями управління залишаються відкритими.

Процеси децентралізації також гальмуються через брак кваліфікованих кадрів на місцевому рівні. Збільшення повноважень без належної фінансової та матеріальної підтримки знижує мотивацію працівників у сферах освіти, медицини та адміністративних послуг. Це формує негативне ставлення до процесу децентралізації в громадах.

Фінансова децентралізація є одним із найпрозоріших аспектів реформи, оскільки вона пов'язана з реформуванням міжбюджетних відносин. Органи місцевого самоврядування отримали більшу фіскальну незалежність, що дозволяє їм:

- Формувати базу оподаткування.
- Визначати ставки місцевих податків та зборів.
- Впроваджувати податкові стимули для розвитку окремих галузей економіки.

Ці зміни стимулюють конкуренцію між громадами, проте вони не вирішують повністю проблему фінансової самодостатності. Значна частина місцевих бюджетів залишається недофінансованою, що ускладнює реалізацію стратегій розвитку громад.

Сьогодні децентралізація в Україні є фундаментом територіального розвитку, демократизації та народовладдя. Однак її успішність залежить від таких ключових аспектів:

- Зміцнення місцевих бюджетів. Необхідно розширити дохідну базу та забезпечити стабільне фінансування делегованих повноважень.
- Прозоре врегулювання земельних питань. Розподіл повноважень щодо управління земельними ресурсами має бути чітко закріплений за місцевими громадами.
- Підвищення кадрової спроможності. Громади потребують кваліфікованих фахівців для реалізації розширених повноважень.

У контексті гібридних загроз децентралізація також повинна включати заходи щодо підвищення безпекового потенціалу громад. Місцеві органи влади мають відігравати ключову роль у забезпеченні стійкості до інформаційних та економічних атак.

Децентралізація в Україні є стратегічним кроком на шляху до європейської інтеграції та сталого розвитку. Її реалізація сприяє зміцненню місцевої демократії, фінансової автономії громад та їхньої здатності до адаптації в умовах сучасних викликів. Проте для досягнення повноцінної

ефективності необхідно вирішити проблеми законодавчого врегулювання, фінансового забезпечення та кадрового потенціалу. Це забезпечить комплексний підхід до розвитку регіонів та підвищить спроможність громад реагувати на виклики гібридних загроз.

1.3 Територіальна громада: сутність, ознаки та функції

В умовах сучасних реформ територіальні громади потребують системного дослідження як інтегрованих утворень, що базуються на органічній єдності їхніх жителів. Важливим є розгляд еволюції, структури, функцій, ресурсів і механізмів управління та самоврядування цих утворень з урахуванням системного підходу. У методологічному аспекті ключовими є ідентифікація та аналіз їхніх системних характеристик. Як зазначає В. Канке, «теорія будується з понять, які є її найелементарнішою формою» [16]. Тому дослідження поняття «добробут територіальної громади» має базуватися на логічній послідовності: «громада – територіальна громада – добробут територіальної громади». При цьому поняття «громада» часто використовується у синонімічному зв'язку з термінами «спільнота» чи «товариство».

Історичні витоки терміна «громада» залишаються невизначеними. У працях Т. Гоббса «Левіафан» громада визначена як «сукупність людей, об'єднаних спільним інтересом» [59]. Морріс В. розглядав громаду як основу суспільного життя, де відсутність спілкування рівнозначна деградації: «спілкування – це життя, а його відсутність – смерть» [75]. Ф. Тьоніс впровадив терміни *Gemeinschaft* (громада) та *Gesellschaft* (суспільство) для розрізнення типів соціальної організації [43].

Значну увагу дослідники приділяють ознакам територіальної громади. Зарубіжні науковці виділяють такі ключові риси, як територіальна організація, система зв'язків, спільна ідентичність і межі громади. М. К. Сміт [33] у своїх дослідженнях визначає три основні характеристики громади:

1. Місце – географічне сприйняття спільного.

2. Інтерес – об'єднання на основі спільних цінностей, не обов'язково пов'язаних із місцем (наприклад, релігійні, професійні чи етнічні спільноти, онлайн-групи).

3. Належність – емоційний зв'язок із спільнотою.

Дослідник Ч. Монтгомері [60] акцентує увагу на тому, що належність до громади є важливою складовою формування цілісної особистості. Це підтверджує тісний зв'язок між індивідом і громадою, що підсилюється концепцією С. Сарасона [29], який визначив психологічні аспекти спільноти: членство, вплив, задоволення потреб і емоційний зв'язок.

Важливість локального контексту громади підкреслює В. Вандер-Веле [43], вказуючи на необхідність дослідження мікрорівнів спільнот – від сімей і шкіл до робочих колективів і релігійних об'єднань. Незважаючи на різноманітність таких спільнот, усі вони мають спільні характеристики: центральність відносин, важливість ефективного керівництва та наявність структур і практик, що забезпечують їх функціонування. Крім того, сильне почуття місії та спільної мети сприяє консолідації громади.

Таким чином, для глибокого розуміння територіальної громади необхідно враховувати її багатовимірний характер, поєднуючи географічні, соціальні та психологічні аспекти. Це дозволяє розглядати громаду як складну, системно організовану одиницю, здатну до самоорганізації та адаптації до сучасних викликів.

Вітчизняні науковці пропонують широкий спектр ознак територіальних громад, які залежать від обраного дослідницького напрямку. А. Пікулькіна виокремлює спільність території, власність громади та місцевий бюджет, а також наявність органів управління [17]. Інші дослідники, такі як Ю. Куц, В. Сінченко, В. Мамонова та С. Газарян, акцентують увагу на територіальності, інтегративності, інтелектуальності, фіскальності та майновій базі [33]. Т. Бондарук додає до цього спільність соціальних та економічних інтересів, комунальної власності, місцевого бюджету та землі [13].

Н. Спасів пропонує розширений підхід, включаючи фінансові та економічні аспекти: розподіл створеного регіонального продукту, участь у фінансових відносинах, спільність економічних інтересів і корпоративне управління [20]. Такий підхід дозволяє комплексно розглядати громаду з економічної точки зору, що є важливим для оцінки її функціональної спроможності.

Дослідники також звертають увагу на видові ознаки територіальних громад, такі як тип поселення, чисельність і склад населення, розмір громади та фінансові параметри її функціонування. Міністерство розвитку громад та територій щорічно проводить оцінку фінансової спроможності громад, базуючи її на таких показниках, як доходи на одного мешканця, рівень дотаційності та капітальні видатки [56]. Ці критерії дозволяють аналізувати ефективність мобілізації ресурсів, що особливо важливо в умовах обмеженого фінансування та зростаючого тиску гібридних загроз.

У цьому контексті важливим є розмежування бюджетної, інфраструктурної та кадрової спроможності. Бюджетна спроможність передбачає здатність громади забезпечувати стабільне фінансування послуг, інфраструктурна – розвиток матеріально-технічної бази, а кадрова – наявність компетентних фахівців для управління та надання послуг. Комплексне врахування цих складових формує функціональну спроможність громади, яка є визначальним фактором її стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів [51].

Сучасні гібридні загрози, такі як інформаційні атаки, економічний тиск і маніпуляції з ресурсами, вимагають посилення функціональної спроможності громад. Недостатня бюджетна спроможність ускладнює забезпечення базових потреб жителів, а слабка інфраструктура підвищує вразливість до зовнішніх впливів. Кадровий дефіцит, особливо в кризових умовах, обмежує здатність громад до оперативного реагування на загрози.

Наприклад, залежність місцевих бюджетів від дотацій з державного бюджету створює ризики, пов'язані з фінансовими маніпуляціями або затримкою субвенцій. Водночас, непрозоре регулювання землевідведення і

права на землю позбавляє громади можливості ефективно управляти територіальними ресурсами, що ускладнює розробку та реалізацію стратегій місцевого розвитку.

Оцінка функціональної спроможності громад має базуватися на коротко- та довгострокових показниках. Короткострокові критерії, такі як рівень капітальних видатків або питома вага витрат на управлінський апарат, дозволяють оцінити поточну ефективність. Довгострокові показники, включаючи інфраструктурний розвиток і кадрове забезпечення, забезпечують основу для формування стійких громад, здатних протистояти гібридним загрозам.

Для досягнення цих цілей необхідно:

- Посилити фінансову автономію громад. Запровадження інноваційних підходів до мобілізації ресурсів зменшить залежність від центру.
- Забезпечити прозоре управління земельними ресурсами. Це дозволить громадам інтегрувати територіальні активи у стратегії розвитку.
- Розвивати кадровий потенціал. Підготовка фахівців, здатних адаптувати управлінські підходи до сучасних викликів, є критично важливою.

Територіальні громади відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку регіонів і стійкості до гібридних загроз. Розуміння їхніх ознак і спроможностей дозволяє комплексно оцінити ефективність функціонування громад. Удосконалення управління фінансовими, кадровими та інфраструктурними ресурсами сприятиме підвищенню їхньої автономності, що є запорукою соціально-економічної стабільності в умовах сучасних викликів.

Як зазначають Іванишин В.В., Стельмащук А.М. та Леськів І.Ю., словосполучення «спроможна територіальна громада» вказує на суб'єкта спроможності, але не деталізує, які саме дії або функції повинна виконувати ця громада [10]. Згідно з методикою оцінювання, здатність громади надавати публічні послуги є центральною ознакою її спроможності. Однак, у процесі оцінювання не завжди враховується якість і рівень цих послуг.

Важливо розглядати спроможність громади у двох ключових аспектах:

1. Здатність забезпечувати надання суспільних послуг. Цей аспект орієнтований на сучасні потреби громади, що визначаються рівнем доступу до публічних послуг.

2. Можливість забезпечувати соціально-економічний розвиток. Це включає довгострокові перспективи, спрямовані на сталий розвиток громади.

Як підкреслюють Чапман М. та Карин К., спроможність громади залежить від її здатності створювати передумови для довгострокового розвитку [24]. Основна дилема полягає в оптимальному розподілі ресурсів між задоволенням сучасних потреб (надання послуг) і інвестуванням у розвиток. Цей вибір є унікальним для кожної громади і залежить від політичних, економічних і соціальних чинників [51].

Наприклад, громади з низьким рівнем доходів можуть зосередитися на базових послугах, таких як охорона здоров'я, освіта та транспорт, тоді як економічно потужні громади можуть інвестувати в інноваційні проекти, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності в майбутньому.

На основі аналізу літератури та практичного досвіду можна сформулювати таке визначення – «спроможність територіальної громади» – це наявність фінансових, інфраструктурних та кадрових умов, які забезпечують здатність громади надавати якісні публічні послуги. Водночас це можливість задіяти ендогенний потенціал (інвестиційний, економічний, людський, управлінський, фінансовий, громадської участі) для досягнення сталого добробуту.

Ключові елементи спроможності

1. Фінансові ресурси. Забезпечення стабільної дохідної бази для покриття витрат на поточні послуги та інвестиції в розвиток.

2. Інфраструктурна база. Наявність матеріально-технічних засобів, що відповідають сучасним потребам громади.

3. Кадровий потенціал. Кваліфіковані фахівці, здатні ефективно реалізовувати управлінські рішення.

4. Ендогенний потенціал. Використання внутрішніх ресурсів громади,

таких як інвестиційний клімат, соціальний капітал і громадська участь.

Важливим фактором є адаптація до викликів, пов'язаних із гібридними загрозами. Зокрема, громади мають:

- Забезпечувати фінансову прозорість, щоб уникати ризиків фінансових маніпуляцій.
- Підвищувати рівень цифрової грамотності та впроваджувати технології, які посилюють кіберзахист.
- Формувати стратегії, що враховують безпекові аспекти, включаючи захист критичної інфраструктури.

Спроможність територіальної громади є багатовимірним показником, що відображає її здатність забезпечувати добробут жителів як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Досягнення цього балансу потребує не лише наявності ресурсів, але й ефективного управління ними. У сучасних умовах гібридних загроз громади повинні орієнтуватися на інноваційні підходи та адаптивні стратегії, щоб зберегти стійкість і забезпечити сталий розвиток.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

2.1 Державна політика в реалізації теорії добробуту населення

Економічна доктрина, якої дотримується країна, визначає не лише короткострокові перетворення, але й створює фундамент для довгострокового розвитку. Світові й вітчизняні дослідження заклали потужну науково-методологічну базу для аналізу добробуту, включаючи параметризацію, дизайн і механізми його забезпечення на різних рівнях: особистісному, громадському та суспільному. В умовах децентралізації це набуває особливого значення, адже ефективне управління добробутом впливає на економічну стійкість і соціальну згуртованість громад [14].

Добробут, як фундаментальна категорія, лежить в основі економічних шкіл і теорій. Усі трансформації, навіть спрямовані на подолання криз чи забезпечення довгострокового процвітання, спрямовані на підвищення якості життя населення. У цьому контексті економічні теорії аналізують добробут через призму взаємодії основних інститутів: ринку, держави та громади. Як зазначає А. Колот, функціонування економічних систем здебільшого досліджується у контексті взаємодії ринку та держави [14].

Проте сучасні виклики, включаючи гібридні загрози, потребують розширення цієї парадигми. В. Лагутін підкреслює важливість тріади «людина-ринок-держава» та додає, що соціальні групи, такі як громади, стають новими суб'єктами економічного аналізу, які мають вагомий вплив на економічні процеси [38]. Таким чином, громадоцентричний підхід стає важливим для дослідження добробуту, зокрема через вивчення ролі громади як соціального інституту.

Ефективне забезпечення добробуту вимагає досягнення балансу між

ринком, державою та громадою. Р. Раджнарам підкреслює, що дисбаланс у системі може мати серйозні наслідки: слабкий ринок знижує продуктивність, надмірне втручання громади може обмежити динамізм, а сильна держава ризикує стати авторитарною. Баланс цих компонентів є критично важливим для суспільного розвитку [25].

У цьому сенсі громада виступає не лише отримувачем благ, але й активним суб'єктом, здатним впливати на процеси виробництва й розподілу ресурсів. Розуміння добробуту в контексті громади має враховувати економічну, соціальну та культурну складові, забезпечуючи стійкість у сучасних умовах.

Історично поняття добробуту виникало в контексті етичних теорій консеквенціалізму, таких як евідемонізм і гедонізм, які визначали щастя як вищу форму суспільного буття. У період зародження капіталізму меркантилісти намагалися пояснити добробут через нагромадження грошей і розвиток торгівлі. Хоча цей підхід нині вважається обмеженим, він став основою для подальших економічних теорій.

Неокласична економіка розширила аналіз добробуту, включивши такі аспекти, як ефективність розподілу ресурсів і зростання капіталізації. Водночас утилітаризм і ідеї розумного егоїзму стали основою для формування сучасних індикаторів добробуту, зокрема індексів щастя та людського розвитку.

У сучасних умовах децентралізації забезпечення добробуту громади стає інтегральною частиною державної політики. Важливо враховувати не лише економічні показники, але й соціальні, культурні та безпекові аспекти, особливо в умовах гібридних загроз. Громади, які демонструють високу здатність до адаптації, здатні забезпечувати довгостроковий розвиток і стійкість до зовнішніх викликів.

Добробут залишається центральною категорією економічної теорії, яка об'єднує історичний досвід і сучасні підходи. Досягнення консенсусу між державою, ринком і громадою є ключовим для ефективного управління добробутом у сучасних умовах. У цьому контексті громади виступають як

важливий суб'єкт економічного процесу, що здатний не лише адаптуватися до викликів, але й формувати нові підходи до забезпечення добробуту в довгостроковій перспективі.

Економічна наука, починаючи з класичної політичної економії, приділяла значну увагу добробуту як центральній категорії, яка впливає на розвиток суспільства. У цьому контексті особливу роль відіграє праця Адама Сміта «Дослідження про природу та причини добробуту націй», яка заклала основи для розуміння добробуту як загальнонаціональної цінності. Сміт визначив добробут нації через працю та капітал кожного члена суспільства, а також сформулював концепцію раціональної «економічної людини», яка прагне максимізувати власний інтерес [215].

1. Національний добробут як сукупність індивідуального добробуту. Сміт розглядав суспільство через призму взаємодії індивідуальних інтересів, які, за його словами, сприяють ефективному використанню ресурсів.

2. Раціональність поведінки. Ідея раціонального вибору була піддана критиці в міждисциплінарних дослідженнях, що довели, що людина не завжди діє раціонально. Ця критика дала поштовх до розвитку теорій, що враховують емоційні та соціальні аспекти поведінки.

Джон Мейнард Кейнс запропонував іншу модель розуміння добробуту, акцентуючи увагу на ролі держави у забезпеченні зайнятості та зменшенні нерівності. У своїй праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» він наголошував, що основні вади економічної системи полягають у неспроможності забезпечити повну зайнятість і справедливий розподіл багатства [18]. Ця концепція знайшла втілення в моделі держави загального добробуту, де домінування держави в регулюванні економіки стало ключовим елементом.

- Вільфредо Парето розробив концепцію економічної ефективності, яка базується на умовах, за яких жоден економічний агент не може покращити свій добробут без шкоди для іншого. Проте ця модель була піддана критиці через нерівність, що виникає внаслідок розбіжності приватних і суспільних інтересів

[128].

- Кеннет Ерроу у своїй книзі «Суспільний вибір та індивідуальні цінності» розкрив парадокс колективного вибору, довівши, що агрегування індивідуальних добробутів у суспільний добробут є неможливим через відсутність транзитивності [64].

Неоліберальна школа, представлена Л. Ерхардом, поєднала ринкові та соціальні механізми для досягнення загального добробуту. У своїй праці «Добробут для всіх» Ерхард запропонував модель соціально орієнтованого ринкового господарства, де свобода конкуренції поєднується із соціальними гарантіями. Ця модель знайшла реалізацію в системах соціального страхування та громадянських свобод, закладаючи основи сучасної соціально-ринкової економіки [65].

Мілтон Фрідман, один із провідних представників ліберальної течії, у своїй праці «Капіталізм і свобода» наголошував на необхідності мінімізації ролі держави, акцентуючи увагу на свободі індивіда та відповідальності сім'ї. Його критика системи соціального забезпечення базувалася на тому, що соціальні трансфери послаблюють родинні зв'язки, руйнуючи традиційні механізми підтримки [53].

Радж Раджан, розвиваючи ідеї Фрідмана, підкреслює необхідність балансу між державою, ринком і громадою. Він наголошує, що занадто сильне домінування одного інституту, зокрема держави, ринку чи громади, призводить до дисбалансу, знижуючи ефективність суспільного розвитку. У цьому контексті громада розглядається як «третьій стовп», що сприяє стабільності економічних і соціальних процесів [205].

Ідеї комунітаризму, що виникли як відповідь на ліберальні концепції, зокрема «Теорію справедливості» Дж. Роулза, акцентують увагу на ролі громади у забезпеченні соціальної згуртованості. Громада виступає як ключовий інститут демократичного суспільства, здатний врівноважити індивідуальні свободи й соціальну відповідальність.

Історичний розвиток економічних концепцій добробуту демонструє

еволюцію від класичного розуміння до сучасних інтегрованих підходів. У сучасних умовах, особливо в контексті гібридних загроз, баланс між державою, ринком і громадою стає критично важливим. Інноваційні підходи до добробуту мають враховувати не лише економічні показники, але й соціальні, культурні й безпекові аспекти, забезпечуючи стійкість і адаптивність суспільства.

Досліджуючи ліберальні підходи до суспільного розвитку, П. Шрьодер наголошує на важливості делегування політичних рішень місцевим громадам. Це сприяє самоорганізації суспільства, знижує ризик концентрації влади та формує сприятливі умови для участі громадян у прийнятті рішень. Зокрема, він цитує Фрідріха фон Гаеш: «Централізація влади позбавляє людину можливості впливати на своє оточення, породжуючи відчуття безпорадності» [260]. Такий підхід відображає важливість децентралізації як інструменту протидії централізації політичної та економічної влади.

Методологічний індивідуалізм Дж. Коулмана, зокрема його «Теорія раціонального вибору», надає важливу базу для аналізу функціонування громад. Його модель включає три рівні зв'язків:

1. Макро-мікро зв'язок: соціальні явища співвідносяться з індивідуальними діями.

2. Мікро-мікро зв'язок: «стимул» формує відповідну «реакцію» на рівні індивідів.

3. Зворотний зв'язок: індивідуальні дії агрегуються на макрорівні [58].

Ці зв'язки дають змогу розглядати громаду як комплексну систему, де взаємодія індивідів визначає її цілісність і ефективність.

У ХХ столітті акценти досліджень поступово зміщувалися з національного до регіонального рівня, що сприяло розвитку теорій економічного зростання:

- Теорії розміщення (географічний детермінізм, концепція ринків збуту) акцентують на оптимальному використанні території.

- Неокласичні теорії зосереджені на граничній продуктивності, технологічних змінах і ринковій рівновазі.

- Теорії кумулятивного зростання (теорія полюсів, модель «центр-периферія») аналізують економічну нерівномірність між регіонами.
- Інституційні теорії враховують соціально-правові та економічні аспекти розвитку.
- Нові теорії регіонального розвитку базуються на інноваціях, ендогенному зростанні та сталому розвитку [21].

Сучасний підхід до регіонального розвитку ґрунтується на теорії ендогенного потенціалу, яка акцентує на використанні внутрішніх ресурсів громади. Цей підхід дозволяє реалізувати унікальний потенціал кожної громади, розробляючи стратегії розвитку, що відповідають локальним можливостям. Наприклад, концепція місцевого економічного розвитку (place-based theory) пропонує враховувати місцеві потреби та можливості для розроблення ефективних стратегій.

Із кінця XX століття відбулася переорієнтація з виключно економічних підходів на інтегроване оцінювання якості життя. Як зазначає О. Глущенко, альтернативні показники добробуту, що виходять «за межі ВВП» (Beyond GDP), стали основою нового напрямку досліджень. Ці концепції, закладені в працях А. Сена та Махбуба-уль-Хака, сформуvalи основи для теорій людського розвитку, соціального прогресу та якості життя [33].

Еволюція теорій добробуту демонструє поступове зміщення акцентів із макроекономічного аналізу до локального рівня, де ключовою одиницею стають громади. Сучасні теорії інтегрують економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти, забезпечуючи комплексний підхід до добробуту. Це дозволяє враховувати не лише матеріальні показники, а й якісні характеристики життя, включаючи соціальний капітал, суб'єктивний добробут і можливості розвитку особистості.

Розуміння добробуту як багатогранної концепції сприяє формуванню стратегій, спрямованих на подолання нерівності, підвищення якості життя та забезпечення соціальної стабільності. У контексті гібридних загроз інтеграція економічних, безпекових та соціальних заходів є критично важливою для

стійкого розвитку громад і суспільства загалом.

2.2 Сутність і функції державного регулювання системи регіональної економіки в умовах гібридних загроз

Міжнародний досвід підтверджує, що ефективне впровадження проектів розвитку територіальними громадами сприяє як регіональному, так і загальнонаціональному економічному зростанню. У контексті глобальних цілей сталого розвитку, ключовим завданням є посилення спроможності громад впливати на якість власного життя через інклюзивний підхід до прийняття рішень. Зміщення акценту інвестицій і видатків на субнаціональний рівень, однак, створює потребу у зміцненні управлінського потенціалу місцевих громад [79].

Попри значну увагу дослідників до питань державного регулювання економіки, механізми його застосування для структурної трансформації національної економіки, особливо у контексті переходу до моделі сталого розвитку, залишаються недостатньо дослідженими. Завдання наукового аналізу полягає у виявленні нових підходів до державного регулювання, які базуються на консолідації всіх секторів економіки та їх взаємозв'язку на галузевому та просторовому рівнях.

Одним із ключових елементів модернізації економіки України є кооперація в широкому сенсі, що включає інтеграцію владних, господарських та суспільних структур. Така кооперація має забезпечуватися інституційними механізмами, субсидуванням і адаптаційними заходами. Як зазначають дослідники, це сприяє реалізації ідей Й. Шумпетера про інноваційну конкуренцію, що визначає сучасні економічні процеси, акцентуючи на знанні як ключовому ресурсі. Інституційні параметри стають визначальним фактором інноваційної діяльності [35].

Дослідження В. Вернадського про роль мислячої людини у формуванні ноосфери акцентує на креативному підході до інновацій, що є важливим для

сталого розвитку. Крім того, методологічна основа регулювання має враховувати як функціональні аспекти державного управління, так і аксіологічні підходи до оцінки його впливу на соціо-економічні та екологічні системи [24].

Основні цілі державного регулювання можна розділити на два напрями:

1. Забезпечення економічного зростання, яке передбачає підвищення продуктивності праці, розширення виробництва та покращення загального економічного стану країни або регіону.

2. Економічна стабільність, яка включає:

- підтримку стабільності цін і контроль за інфляцією;
- забезпечення стабільного рівня зайнятості;
- збалансування доходів і витрат у державному бюджеті та зовнішній торгівлі;
- запобігання значним бюджетним дефіцитам, зовнішньому боргу та пасивному сальдо торгівлі [36, с. 135-136].

Ефективне державне регулювання має вирішальне значення для розвитку місцевих громад. Воно дозволяє зміцнювати їхній економічний потенціал, забезпечувати інвестиційну привабливість та створювати умови для сталого розвитку. У контексті сучасних викликів, включаючи гібридні загрози, акцент на децентралізації та самостійності громад стає не лише інструментом економічного розвитку, але й гарантією їхньої стійкості до внутрішніх і зовнішніх викликів.

Комплексний підхід до державного регулювання, що базується на консолідації зусиль і використанні інновацій, є необхідною умовою для структурної трансформації економіки України. Ефективне впровадження цього підходу сприятиме не лише досягненню сталого розвитку, але й підвищенню стійкості місцевих громад до сучасних економічних і безпекових викликів.

Функціонування системи державного регулювання економіки визначається складним впливом низки факторів: циклічними коливаннями, активністю міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій, змінами

кон'юнктури внутрішнього ринку, структурними деформаціями, а також гібридними загрозами, які включають економічний тиск і спроби дестабілізації державних інститутів.

Японія та Німеччина стали яскравими прикладами того, як цілеспрямоване державне регулювання здатне кардинально змінити економічний ландшафт країни.

Японський досвід. Після Другої світової війни Японія змогла стати одним із глобальних економічних лідерів завдяки стратегічному державному управлінню. Сабуро Окіта, автор «Плану Ікеда», зосередився на форсованому розвитку соціального капіталу, стимулюванні експортоорієнтованих галузей, впровадженні технологій, а також подоланні дуальної структури економіки. Його підхід підкреслював важливість сильного державного керівництва і стратегічного планування [48, с. 13; 18, с. 65, 85-89].

Німецьке «економічне диво». Уряду Л. Ерхарда вдалося успішно трансформувати економіку Німеччини завдяки активному використанню фіскальних інструментів, соціальної політики та орієнтації на модель «держави загального добробуту». В результаті Німеччина стала ближчою до скандинавської моделі соціально-економічного порядку, з високими соціальними витратами та значними обсягами перерозподілу ВВП [19].

Філіп Котлер визначає основні причини необхідності державного регулювання [94]:

1. Захист конкуренції. Необхідно запобігати монополізації ринків і недобросовісній конкуренції.
2. Захист споживачів. Забезпечення високої якості товарів, достовірності інформації в рекламі та захист від маніпуляцій цінами.
3. Захист суспільних інтересів. Регулювання підприємницької діяльності для запобігання негативному впливу на навколишнє середовище та забезпечення високої якості життя.

Ці аспекти є особливо актуальними в умовах гібридних загроз, коли економічні механізми можуть використовуватися як інструменти тиску на

державу та суспільство.

Організаційно-правовий режим державного регулювання в Україні визначається широким спектром законодавчих актів, включаючи кодекси (Господарський, Податковий, Бюджетний), а також закони про публічні закупівлі, ціноутворення, стандартизацію, державне прогнозування, інвестиційну діяльність тощо. Проте їх застосування часто стикається з проблемами координації та недостатньої інституційної спроможності.

Механізм державного регулювання визначається як сукупність заходів, спрямованих на досягнення цілей, поставлених державними органами [17, с. 9-10]. С. Мочерний підкреслює, що цей механізм включає напрями, форми та методи впливу на економічну систему, зокрема для стабілізації та адаптації до нових умов [21, с. 155].

Історичний досвід підтверджує, що ефективне державне регулювання може не лише стабілізувати економіку, але й сприяти її трансформації та зростанню. В умовах гібридних загроз Україна потребує інтегрованого підходу до державного управління, орієнтованого на економічну безпеку, підтримку конкуренції та захист суспільних інтересів. Цей підхід має спиратися на сучасні інструменти, зокрема цифровізацію, інноваційні методи регулювання та зміцнення інституційної спроможності.

Державне регулювання економіки є ключовим механізмом забезпечення стабільності та розвитку, особливо в умовах сучасних викликів, пов'язаних із гібридними загрозами. У науковій літературі регулювання трактується як сукупність форм, методів та засобів впливу держави на економіку для досягнення стратегічних цілей і захисту національних інтересів.

Науковці по-різному визначають механізм державного регулювання:

1. Вплив на економічні відносини. В. Карсекін і С. Хлопак підкреслюють важливість взаємодії між суб'єктами та об'єктами регулювання для досягнення поставлених цілей [75].

2. Координація економічних процесів. Д. Зухба та інші розглядають регулювання як інструмент запобігання кризовим явищам і підтримки

оптимальних пропорцій суспільного виробництва [69].

3. Системна функція управління. Регулювання економіки спрямоване на підтримку або зміну економічних явищ, базуючись на законодавстві, бюджетних відносинах, ціноутворенні та стимулюванні економічної діяльності [2].

4. Економіко-правові механізми. В. Щербина наголошує на застосуванні державою комплексу економіко-правових і організаційних заходів для реалізації економічної політики та програм розвитку [56, с. 14].

5. Структурні трансформації. На думку дослідників, структурне регулювання має включати визначення пріоритетних секторів економіки, заходи підтримки та орієнтацію на забезпечення економічного зростання [24, с. 216].

6. Імперативний характер. Н. Саніахметова зазначає, що регулювання базується на законодавстві і є формою державного впливу, яка передбачає відповідальність за недотримання встановлених вимог [29, с. 57].

Гібридні загрози, зокрема економічні санкції, маніпуляції ринками та інституційні атаки, вимагають адаптації механізмів державного регулювання. Це включає:

- Ринковий підхід. Використання ринкових інструментів для досягнення економічної ефективності (Ф. Котлер).
- Комплексний підхід. Створення системи управління, що охоплює всі рівні економічної діяльності (І. Михасюк, С. Мочерний).
- Процесний підхід. Регламентація функціонування економічних елементів відповідно до стратегічних пріоритетів (В. Амбросов).

Узагальнюючи різні підходи, можна визначити державне регулювання як систему правил, органів координації та заходів, спрямованих на структурне реформування національної економіки. Це передбачає:

- Урахування геополітичних, культурних, природних і економічних особливостей.
- Операційне управління відповідно до національних інтересів.

- Забезпечення економічної безпеки як елементу національної безпеки.

Державне регулювання є інструментом стабілізації та розвитку економіки, що набуває особливої ваги в умовах гібридних загроз. Удосконалення механізмів регулювання має орієнтуватися на гнучкість, ефективність і відповідність стратегічним пріоритетам. Це дозволить забезпечити стійкість економіки до зовнішніх викликів і сприятиме сталому розвитку.

Радянська спадщина, особливо в підходах до управління економікою та у колективному мисленні, все ще залишає свій відбиток на системі державного регулювання. Вона проявляється у спробах політичних і бізнес-еліт монополізувати вплив на державні призначення, управління ключовими інституціями та розподіл ресурсів. Це спричиняє низку негативних наслідків, серед яких:

- обмеження демократичності суспільних відносин;
- послаблення незалежності важливих державних інституцій, таких як НБУ, антикорупційні органи та суди;
- зниження інвестиційної привабливості через недостатню прозорість економічної політики;
- посилення структурних деформацій, які ускладнюють реагування на кризові шоки.

В умовах гібридних загроз, таких як економічний тиск, маніпуляції інформаційними потоками і міжнародні санкції, важливо забезпечити ефективність державного регулювання як основи сталого економічного розвитку. Основою цього регулювання є встановлення стійких структурно-функціональних зв'язків у системі державного управління та впровадження надійних механізмів регуляторної політики. Особливу увагу слід приділити принципам регулювання, які сприяють гармонізації інтересів держави, бізнесу та суспільства.

Принципи державного регулювання формують фундамент взаємодії державних органів з економікою. Вони забезпечують системність і

послідовність у виконанні економічних функцій держави, враховуючи реалії господарської діяльності. До ключових принципів належать:

1. **Транспарентність.** Забезпечення відкритих, зрозумілих і справедливих умов для всіх суб'єктів економічної діяльності, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій.

2. **Рівність.** Гарантування однакових умов конкуренції та доступу до ресурсів для всіх економічних агентів, що запобігає монополізації та дискримінації.

3. **Стимулювання.** Активізація економічної діяльності через прийняття державних рішень, які сприяють розвитку підприємництва, інновацій і технологічного прогресу.

4. **Збалансованість.** Врахування інтересів різних рівнів управління — державного, регіонального, галузевого — у поєднанні з правами і свободами окремих суб'єктів.

5. **Ефективність.** Формування умов для раціонального використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та досягнення інноваційного зростання.

6. **Системність.** Інтеграція заходів із забезпечення сталого розвитку відповідно до стратегічних цілей і соціально-економічних реалій.

В умовах гібридних загроз дотримання цих принципів набуває критичної важливості для забезпечення стійкості національної економіки. Поєднання транспарентності, збалансованості та системності сприяє збереженню демократичних засад, захисту національних інтересів і створенню сприятливого середовища для економічного зростання. Виконання цих завдань дозволить зменшити вразливість до зовнішніх викликів і закласти основи для довгострокового сталого розвитку.

Зазначені принципи визначають основу сучасної парадигми функціонування системи державного регулювання структурних змін у національній економіці. Вони допомагають враховувати не лише економічні аспекти, а й виклики, пов'язані з гібридними загрозами. Такі загрози, як

економічний тиск, кіберзлочинність, дестабілізація ринків і маніпуляції інформацією, вимагають адаптації підходів до управління.

Державне регулювання економіки можна класифікувати за різними критеріями:

1. Терміновість: короткострокове, середньострокове, довгострокове.
2. Методи впливу: адміністративні, економічні, правові.
3. Характер регулювання: пряме, непряме.
4. Сфери впливу: макро-, мезо- та мікрорівні.
5. Форми регулювання: загальне, селективне.

Ця структура дає змогу враховувати специфіку кожного рівня управління й адаптувати інструменти до реальних умов.

Основними інструментами державного регулювання є структурна політика, стратегічне прогнозування, індикативне планування, а також програмування соціально-економічного та науково-технічного розвитку.

В умовах гібридних загроз важливими є такі аспекти регулювання:

- Інституційна підтримка. Створення стабільного макроекономічного середовища через розвиток державних інститутів.
- Контроль за ринковою інфраструктурою. Забезпечення прозорості та ефективності функціонування ринків.
- Захист від зовнішніх впливів. Проведення компенсаційних дій для мінімізації негативного впливу глобальних факторів.

Головні функції державного регулювання структурних змін включають:

1. Організаційна. Забезпечення інституційної бази для всіх учасників економічних відносин.
2. Перерозподільча. Формування бюджетних фондів для виконання суспільно необхідних функцій.
3. Комунікаційна. Встановлення діалогу між владою та населенням.
4. Компенсаційна. Відшкодування збитків, спричинених кризами чи загрозами.
5. Регулююча. Координація економічних процесів для підвищення

ефективності.

6. Стимулююча. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.

7. Захисна. Нейтралізація внутрішніх і зовнішніх загроз.

8. Контролююча. Забезпечення моніторингу та дотримання економічних правил.

Стратегічними цілями державного регулювання є:

- економічне зростання;
- підвищення продуктивності праці;
- поліпшення добробуту населення;
- збільшення частки високотехнологічних галузей у структурі економіки.

Для досягнення цих цілей уряд має використовувати інструменти, зокрема:

- фіскальну політику для забезпечення збалансованості бюджетів;
- монетарну політику для стабільності грошового обігу;
- інноваційну політику для стимулювання технологічного розвитку.

Державне регулювання в умовах гібридних загроз повинно враховувати необхідність адаптації до змін глобального та регіонального середовища. Основними пріоритетами є стимулювання інновацій, забезпечення соціального партнерства та екологізація суспільних відносин. Ці заходи формують основу для сталого розвитку, зміцнюють національну економіку та мінімізують вплив зовнішніх загроз.

2.3 Державна структурна політика як важіль системних перетворень в економіці України

Економіка України стикається з низкою проблем, що зумовлені її надмірною відкритістю та низькою стійкістю до зовнішніх впливів. Це викликає необхідність створення ефективної державної структурної політики як

ключового інструменту системних змін. Гібридні загрози, зокрема дестабілізація ринків, інформаційні атаки, корупція та антиконкурентні практики, ускладнюють реалізацію цієї політики та посилюють її ризики.

Структурна політика потребує нестандартних підходів, спрямованих на вирішення стратегічних і тактичних завдань в умовах динамічних змін. Ці зміни можуть включати глобальні коливання ринкової кон'юнктури, внутрішні структурні деформації, а також залишковий вплив традиційних підходів до управління, що базуються на процесному мисленні та відсутності конкуренції.

Формування ефективної системи державного регулювання часто супроводжується помилками, що призводять до матеріальних збитків та втрати часу. Тому важливим компонентом є система моніторингу економічної політики. Вона дозволяє зібрати інформацію, проаналізувати її та вчасно вносити корективи, що сприяє удосконаленню майбутніх ініціатив. У контексті гібридних загроз моніторинг також допомагає виявляти спроби дестабілізації та адаптувати регулювання до нових умов.

Розробка ефективної структурної політики має враховувати специфіку країни, включаючи її можливості, обмеження та генеруючий вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Неможливість відтворення чужих моделей розвитку вимагає створення власних механізмів, адаптованих до національних реалій.

Структурна політика є інструментом адаптації національної економіки до глобальних змін. Згідно з професором М. Мельником, вона спрямована на прискорення технологічних, економічних, соціальних змін, посилення мобільності капіталу, технологій та населення [114]. Професор Є. Крихтін підкреслює її значення для забезпечення економічної безпеки [101], тоді як І. Пасінович трактує структурну політику як засіб раціонального використання ресурсів і прогнозування розвитку ринків [190].

В умовах гібридних загроз структурна політика повинна базуватися на таких принципах:

1. Адаптивність: швидке реагування на динамічні зміни в економіці.
2. Прозорість: забезпечення відкритості прийняття рішень.

3. Інноваційність: стимулювання використання сучасних технологій.
4. Економічна безпека: мінімізація зовнішніх і внутрішніх ризиків.
5. Спрямованість на сталий розвиток: інтеграція економічних, соціальних та екологічних факторів.

Ефективна структурна політика є важливим елементом державного управління, особливо в умовах гібридних загроз. Вона спрямована на стабілізацію економіки, прискорення її зростання та зміцнення інвестиційної привабливості. Досягнення цих цілей вимагає комплексного підходу, що враховує специфіку національних умов, прогнозування ризиків і використання сучасних інструментів програмно-цільового управління.

Зміст структурної політики, як зазначає Т. Коцко, відображає ідеологічну платформу концепції розвитку економіки та поведінки держави як активного суб'єкта впливу на економічні процеси [95, с. 49]. Водночас Л. Швайка трактує її як сукупність наукових методів і практичних заходів, спрямованих на оптимізацію внутрішніх пропорцій економічної системи, розвиток її ключових елементів і забезпечення конкурентоспроможності [252, с. 31]. Узагальнюючи ці визначення, можна стверджувати, що структурна політика охоплює механістичний підхід і є системою регуляторних заходів держави.

Державна структурна політика — це комплекс організаційних, правових та економічних заходів, що спрямовані на покращення інвестиційного клімату та стимулювання економічної активності. Її мета полягає у нарощенні економічного потенціалу країни, підвищенні конкурентоспроможності через технологічну модернізацію традиційних секторів і розвиток інноваційних галузей. У сучасних умовах вона має враховувати динамічні глобальні виклики та гібридні загрози, зокрема економічну дестабілізацію, вплив зовнішніх ринків і внутрішні структурні деформації.

Стратегія економічного керівництва повинна поєднувати ринкові й державні регулятори, використовуючи новітні досягнення технологій, інформатики, менеджменту та інших сфер. Ключову роль тут відіграє державна структурна політика, яка формує основу для адаптації економіки до нових

викликів і забезпечення сталого розвитку.

Ефективність державної структурної політики визначається її принципами. У контексті гібридних загроз ці принципи набувають особливого значення:

1. Принцип дуалізму — передбачає одночасну модернізацію традиційних секторів економіки та розвиток високотехнологічних індустрій із потужним експортним потенціалом. Це забезпечує гнучкість і адаптивність економіки в умовах невизначеності.

2. Принцип утилітаризму — орієнтується на максимальну суспільну корисність, створюючи ефекти, що позитивно впливають на всю економічну систему.

3. Принцип історизму — враховує вплив історичних змін на сучасний стан економіки, що дозволяє використовувати накопичений досвід для побудови ефективної політики.

4. Принцип *laissez-faire* — хоча й базовий для ринкової економіки, він повинен поєднуватися з адміністративними заходами для регулювання критичних моментів структурної трансформації.

У сучасних умовах структурна політика має базуватися на балансі між ринковим невтручанням і адміністративним регулюванням. Такий підхід дозволяє забезпечити здорову конкуренцію, прозорість і рівність у системі національної економіки. Зокрема, це важливо в умовах гібридних загроз, коли потрібне швидке реагування на зовнішні виклики та внутрішні кризові явища.

Державна структурна політика є важливим інструментом сталого розвитку, що має враховувати економічні, технологічні та соціальні аспекти. Її ефективність визначається здатністю адаптуватися до динамічних умов, нейтралізувати гібридні загрози та формувати стійку економічну модель, що відповідає сучасним викликам і потребам.

Державне регулювання національної економіки спрямоване на досягнення стабільного економічного зростання та соціально-економічного розвитку. Цей процес може здійснюватися як еволюційним, так і революційним

шляхом, кожен із яких має свої переваги, недоліки та ризики.

Революційний підхід передбачає впровадження сучасних інноваційних рішень, формування технологічних платформ і стрімке економічне зростання. Проте це супроводжується високими управлінськими, інвестиційними та соціальними ризиками. Наприклад, відмова від підтримки традиційних галузей, таких як вугільна промисловість у ЄС, на користь відновлюваної енергетики, може створювати ризики соціальної напруги. Водночас вузький перелік стратегічних пріоритетів, як у випадку Болівії, де бюджет залежить від продажу літію, може бути під загрозою через технологічні прориви, такі як здешевлення видобутку літію з морської води.

Ключовим інструментом революційного підходу є підтримка експорту високотехнологічної продукції, наприклад, через кредитування або тарифне стимулювання.

В Україні домінує еволюційний підхід, заснований на відомчому регулюванні. Його характерною особливістю є орієнтація на традиційні галузі, що обмежує адаптивність економіки до змін глобальних ринкових умов. Така політика більше спрямована на подолання негативних наслідків, ніж на їхнє попередження, що знижує ефективність реагування на кризові ситуації.

Залежно від рівня втручання та ініціювання змін виділяють два типи структурної політики:

1. Активна політика: базується на стимулюванні змін через використання інституційного потенціалу держави та бізнесу. Вона створює умови для використання внутрішнього економічного потенціалу та врахування глобальних трендів. Особливістю активного підходу є проектна організація процесів із залученням стейкхолдерів, як, наприклад, співпраця уряду України з асоціаціями ІТ-підприємств для формування «Дорожньої карти розвитку ІТ-галузі».

2. Пасивна політика: має інерційний характер, залежить від політичної кон'юнктури та ринкових умов. Вона спрямована на створення «амортизаторів» для пом'якшення негативних соціально-економічних ефектів.

Ефективна структурна політика повинна враховувати динамічний характер внутрішніх і зовнішніх умов, що є особливо важливим в умовах гібридних загроз. Для цього потрібні відпрацьовані селективні механізми прийняття рішень, гнучкі системи корекції відхилень і створення цільових фондів із високим рівнем капіталізації.

Структурна політика, незалежно від її типу, повинна бути адаптованою до сучасних викликів і гібридних загроз. Її успішна реалізація залежить від збалансованого поєднання елементів еволюційного та революційного підходів, що сприятиме стабільному економічному зростанню, інноваційній модернізації та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Недоліки української структурної політики, зокрема її нечіткість, розпорошеність цілей та інструментів, а також недостатнє формальне закріплення в законодавстві та стратегії соціально-економічного розвитку, суттєво обмежують її ефективність. У контексті глобальної нестабільності й гібридних загроз це створює значні ризики для сталого розвитку та конкурентоспроможності економіки.

Економічна стабільність тісно пов'язана зі здатністю промислового сектору адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Як зазначає О. Кириченко, основними компонентами структурної політики є галузева, регіональна, інноваційна, інвестиційна, макроекономічна, промислова, інституційна, екологічна, конкурентна, зовнішньоекономічна та соціальна політики [80, с. 106]. Проте в сучасних умовах зростає значення гуманітарної та аграрної складових як важливих елементів національного господарства.

Для ефективної адаптації до змін структурна політика має забезпечувати баланс між базовими галузями та суміжними секторами. Це передбачає впровадження інновацій, диверсифікацію економіки та зменшення залежності від моногалузевих структур. Наприклад, країни Персидської затоки (Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Саудівська Аравія) використовують доходи від нафтогазової галузі для інвестування в інші стратегічно важливі сектори, поступово знижуючи монозалежність і формуючи поліструктурну економічну

систему.

Основою державної структурної політики є механізми адміністративного впливу, адаптовані до економічних реалій. Ці механізми включають директивні та індикативні інструменти, що визначають ступінь державного втручання та окреслюють пріоритети влади. Полісистемний характер політики означає її реалізацію через низку напрямків: фінансову, монетарну, промислову, аграрну, соціальну, інноваційну та інвестиційну політики.

Державна структурна політика має забезпечувати:

- Системоутворюючий ефект: формування стійких взаємозв'язків між галузями та секторами економіки.
- Компенсаційний ефект: нейтралізацію впливу негативних внутрішніх і зовнішніх чинників.
- Покращення інвестиційного клімату: створення сприятливих умов для залучення капіталу.
- Резистентність до гібридних загроз: підвищення стійкості економіки до екзогенних та ендемогенних ризиків.

Ефективна структурна політика має ґрунтуватися на інтеграції сучасних інструментів регулювання, адаптації до динамічних змін у зовнішньому середовищі та орієнтації на стратегічні цілі сталого розвитку. В умовах гібридних загроз ключовими напрямками мають бути інновації, диверсифікація економіки та розвиток людського капіталу. Це дозволить зміцнити економіку, знизити залежність від зовнішніх факторів і забезпечити конкурентоспроможність країни в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

3.1 Формування нової моделі регіональної політики в умовах децентралізації влади

Останні роки в Україні позначилися посиленою увагою до ролі держави в регіональному розвитку та забезпеченні збалансованого економічного зростання на місцях. Вперше за роки незалежності розпочато реальне реформування системи публічного управління, основою якого є децентралізація влади. Ця реформа створює умови для передачі повноважень місцевим громадам, що дозволяє ефективніше враховувати їхні потреби та потенціал.

Європейська практика демонструє, що розвиток на місцях найкраще забезпечується через активність місцевої влади. Успішна реалізація концепції забезпечення добробуту територіальних громад можлива за умов інституційної ефективності, стабільності законодавства та розподілу повноважень між рівнями публічного управління. Основними напрямками цієї концепції є:

1. Організаційно-економічні засади забезпечення добробуту громад – створення умов для функціонування громад як самодостатніх утворень.
2. Вдосконалення бюджетних механізмів – забезпечення прозорості та ефективності використання коштів.
3. Стимулювання активності мешканців – залучення громадян до ініціатив, спрямованих на підвищення якості життя.
4. Інтенсифікація місцевого економічного розвитку – активізація економічного потенціалу регіонів.

Традиційний підхід до оцінки добробуту, зосереджений на економічних показниках, поступово доповнюється соціальними характеристиками та суб'єктивними вимірами. Це пояснюється недосконалістю ВВП як індикатора

прогресу, значними територіальними диспропорціями та зростаючим значенням градоцентричної моделі добробуту. Бюджетні механізми залишаються ключовим інструментом державної регіональної політики, проте необхідно адаптувати їх до потреб сучасних реалій.

Прийняття Закону України «Про засади державної регіональної політики» стало основою для перегляду підходів до регіонального розвитку. Внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів, затвердження Державної стратегії регіонального розвитку, а також ухвалення Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» створили правову та організаційну базу для реалізації нових підходів. Зміна парадигми політики полягає у переході від суб'єктно-об'єктних відносин між регіональною та місцевою владою до суб'єктно-суб'єктної моделі. Це дозволяє активізувати прихований потенціал регіонів через інтегровані проєкти розвитку.

У контексті гібридних загроз важливою стає здатність регіональної політики до адаптації. Нові засади мають забезпечувати не лише економічний розвиток, але й стійкість до зовнішніх і внутрішніх викликів. Це включає інтеграцію секторальних реформ у загальну стратегію розвитку, збалансування економічних та соціальних пріоритетів і створення умов для ефективної самоорганізації громад.

Нова парадигма регіональної політики України ґрунтується на інтеграції місцевих ініціатив, децентралізації та стратегічному управлінні. Це відкриває можливості для залучення внутрішнього потенціалу регіонів, активізації соціально-економічного розвитку та підвищення стійкості до гібридних загроз. Успішність реалізації цих заходів залежить від ефективності співпраці між державними органами, місцевою владою та громадянами.

Парадигма державної регіональної політики зазнала суттєвих трансформацій, що відображено у її сучасному концептуальному підході. Ці зміни характеризуються переходом від традиційного секторального підходу до інтегрованих проєктів розвитку, а також відносин між регіональними та місцевими органами публічного управління — від суб'єктно-об'єктних до

суб'єктно-суб'єктних. Це означає перехід до більш рівноправних відносин між усіма учасниками процесу регіонального розвитку.

Основні аспекти змін включають:

1. Інтеграція інтересів і ресурсів: Нові принципи передбачають, що регіони більше не є лише виконавцями централізованої політики, а активно впливають на формування своїх стратегій розвитку.

2. Перехід до комплексного підходу: Замість ізольованого вирішення проблем галузей, нова політика спрямована на розробку комплексних рішень, які об'єднують економічні, соціальні та екологічні аспекти.

3. Розкриття прихованого потенціалу: Нова парадигма передбачає виявлення недооцінених ресурсів і можливостей регіонів для їхньої активної участі у загальнонаціональному розвитку.

Трансформація парадигми сприяє кращій адаптації регіонів до викликів глобальної економіки та внутрішніх викликів, включаючи гібридні загрози. Завдяки інтегрованому підходу вдається створити сприятливі умови для економічного зростання та соціальної стабільності на місцевому рівні.

Впровадження нових принципів дає можливість не лише збалансувати регіональний розвиток, а й підвищити стійкість держави до зовнішніх і внутрішніх загроз через ефективне використання потенціалу кожного регіону.

Сучасні зміни в державній регіональній політиці України орієнтуються на децентралізацію влади, що передбачає партнерство між різними рівнями управління та залучення неурядового сектору. Такий підхід дозволяє враховувати потреби й можливості регіонів, забезпечуючи їхню конкурентоспроможність та економічний розвиток.

Децентралізація створює умови для посилення ролі регіонів та місцевих громад у прийнятті рішень щодо розвитку власних територій. Це дає їм більше інструментів для реалізації власного потенціалу та формування економічно стійких і конкурентоспроможних утворень.

Основою модернізації регіональної політики є нова модель її формування та реалізації, яка включає такі ключові складові:

1. Перехід від централізованої моделі до врахування багаторівневих інтересів суб'єктів господарювання та регіональних гравців.

2. Заміна політики вирівнювання ресурсів на створення рівних можливостей для розвитку регіонів.

3. Використання гібридних інструментів регіонального розвитку: державно-приватного партнерства, регіональних кластерів, транскордонного співробітництва та Єврорегіонів.

4. Удосконалення стратегічного планування на середньо- та довгострокову перспективу, що охоплює секторальні, територіальні та управлінські підходи.

Проте ключовим чинником успішності регіонального розвитку залишається здатність громад до розвитку внутрішнього потенціалу, покращення інвестиційного клімату та конкурентоспроможності своїх територій.

Перехід до нової моделі державної регіональної політики дозволяє вирішити низку системних проблем, серед яких:

1. Інституційне та законодавче забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

2. Усунення практики «ручного управління» регіональним розвитком.

3. Врегулювання розподілу ресурсів між органами місцевого самоврядування та державної влади, що зменшує конфліктність на місцях.

4. Подолання соціальної апатії та відновлення довіри населення до ефективності реформ.

Реформа регіональної політики та децентралізація в умовах гібридних загроз мають стратегічне значення. Залучення місцевих громад до прийняття рішень та посилення їхньої економічної незалежності сприяє стійкості держави до зовнішніх впливів і внутрішніх викликів. Гнучка система управління, орієнтована на регіональний розвиток, дозволяє реагувати на зміни глобальних ринків і підтримувати конкурентоспроможність національної економіки.

Успіх реалізації цих підходів залежить від інтеграції зусиль усіх рівнів

управління та створення сприятливих умов для активної участі громадян і бізнесу в розвитку своїх територій.

В Україні створено фундаментальну законодавчу базу для реалізації регіональної політики, яка відповідає європейським стандартам. В основі цієї бази — базовий закон, державна стратегія регіонального розвитку, розроблена за європейськими аналогами, та фінансування через Державний фонд регіонального розвитку. Цей фонд діє як частина бюджетної програми, що значно спрощує планування та реалізацію регіональних ініціатив.

Державна регіональна політика поступово набуває європейських ознак, включаючи конкурентний підхід до розподілу бюджетних коштів. Регіони отримали можливість не лише планувати свій розвиток, але й забезпечувати його фінансовими ресурсами. Важливу роль у цьому процесі відіграє об'єднання територіальних громад. Розширення їхніх повноважень та фінансової автономії сприяє зміцненню місцевих громад як самостійних суб'єктів регіональної політики. Це вимагає взаємодії з ними не шляхом диктату, а через координацію.

Реформа децентралізації докорінно змінює роль регіональних органів влади. Вони більше не можуть залишатися ізольованими «регіональними елітами» з автономними підходами до управління. Натомість їх завдання — координувати розвиток територій, будуючи нові суб'єктно-суб'єктні відносини з громадами.

Реалізація механізмів державного управління на регіональному рівні вимагає інтеграції нормативно-правових, організаційних та економічних механізмів. Комплексний підхід включає:

- визначення правил і процедур для суб'єктів регіональної політики;
- застосування економічних інструментів і важелів;
- координацію між усіма рівнями управління.

Такий підхід забезпечує цілеспрямованість та ефективну взаємодію між суб'єктами та об'єктами регіональної політики, зокрема в умовах гібридних загроз і нестабільності.

Сучасні економічні умови відкривають можливості для перетворення проблем регіонального розвитку на переваги через мобілізацію регіонального потенціалу. Формування конкурентних переваг регіонів у глобальній економіці можливе лише за умови міжрегіональної співпраці. Важливим аспектом є зменшення прірви між «лідерами» та «аутсайдерами» шляхом створення синергії. Це дозволяє ефективніше використовувати ресурси регіонів і забезпечує їхню активну участь у національному розвитку.

Україні необхідна стратегія регіонального розвитку, здатна мобілізувати децентралізовані ресурси, стимулювати міжрегіональну співпрацю та підвищувати ефективність використання ресурсів. Через це створюється основа для нового підходу до просторового розвитку, що враховує виклики глобальної економіки, національні інтереси та потреби регіональних спільнот.

Сучасний етап розвитку регіональної політики України характеризується прагматичним підходом, що базується на чіткій взаємодії між місцевими, регіональними та національними інтересами. Визначення економічного потенціалу кожної громади, стратегічне планування її розвитку та впровадження практичних заходів забезпечують сталий розвиток територій. Послідовна імплементація Угоди про асоціацію з ЄС вимагає адаптації європейських принципів управління до українських реалій.

Українська стратегія регіонального розвитку, зафіксована в законодавстві та Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року, надає відповіді на ключові виклики сучасності. Однак, для поглиблення імплементації концепції "нового регіоналізму" необхідно реалізувати такі заходи:

1. Посилення стратегічного планування як на державному, так і на регіональному рівнях.
2. Розвиток міжрегіональних зв'язків через ефективні механізми співпраці.
3. Інституційне зміцнення на міждержавному, національному та регіональному рівнях.
4. Формування умов для саморозвитку регіонів, орієнтованих на

постіндустріальні чинники економічного зростання.

5. Розробка моделей «розумної спеціалізації» (smart-specialization) для кожного регіону.

6. Моніторинг впливу регіональної політики з інтеграцією просторових, регіональних і національних рівнів.

Реалізація євроінтеграційних цілей передбачає орієнтацію на європейську Політику зближення. Для цього необхідно:

- Визначити пріоритетні напрями фінансування проектів розвитку.
- Встановити вимірювані цілі та інструменти моніторингу.
- Провести супутні реформи для підвищення ефективності фінансування.
- Удосконалити процедури подачі заявок і звітності.
- Залучати європейські фонди та стимулювати транскордонну співпрацю.

Ефективність регіональної політики залежить від удосконалення системи управління, активізації соціального партнерства та інституційної спроможності громад. Здатність регіонів самостійно розвивати свій потенціал є ключовою умовою для досягнення конкурентоспроможності.

Нова регіональна політика має об'єднувати європейський досвід та адаптовані українські стратегії. Основними принципами її реалізації повинні стати:

- Раціональний розподіл повноважень між громадами та державою.
- Стимулююча державна підтримка, що заохочує інновації та розвиток.
- Інклюзивність та співпраця, які сприяють об'єднанню регіональних зусиль.

В умовах гібридних загроз важливо забезпечити збалансований розвиток усіх регіонів, що стане основою для економічної, соціальної та політичної стабільності України.

3.2 Запровадження інноваційних підходів в управлінні регіональним розвитком

Сучасна економічна доктрина стикається з численними викликами, такими як нерівномірний розподіл ресурсів, негативний вплив на довкілля та відсутність орієнтації на людей. Це вимагає негайної трансформації в напрямку створення міждисциплінарної парадигми, спрямованої на забезпечення добробуту громадян незалежно від їхнього місця проживання.

Процеси адміністративно-фінансової децентралізації суттєво змінюють традиційні відносини між ринком, державою та територіальними громадами. У цьому контексті необхідність формування концепції добробуту територіальних громад стає особливо актуальною. Громадоцентричний підхід, що базується на цінностях соціетального розвитку та інтегрує теорії якості життя, людського розвитку і суб'єктивних вимірів добробуту, визначає необхідність глибоких змін у всіх аспектах суспільного життя. Такі трансформації передбачають нові моделі взаємодії між інституціями.

Перехід до нових підходів у фінансових відносинах між державою, регіонами, громадами та окремими громадянами вимагає переосмислення концепцій добробуту. Ця трансформація включає перегляд підходів до індивідуального і суспільного добробуту, якості життя та матеріального багатства. Зміни також потребують удосконалення механізмів формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів.

Ключовим показником ефективності децентралізації є забезпечення високого рівня добробуту територіальних громад. Для цього необхідно усунути дисфункціональні елементи їхнього розвитку, зокрема через:

- Оптимізацію бюджетних механізмів і впровадження дієвих інструментів перерозподілу коштів.
- Підвищення якості суспільних послуг згідно з принципом субсидіарності.
- Мотивацію мешканців громад до активної участі у власному

забезпеченні добробуту.

Процес забезпечення добробуту територіальних громад ускладнюється через бюджетні диспропорції, низьку ефективність використання ресурсів і відсутність єдиних підходів до реалізації бюджетної політики. Різний рівень бюджетного забезпечення між громадами посилює ці виклики, знижуючи мотивацію жителів до участі у вирішенні локальних проблем.

Недоліки нормативно-правового регулювання міжбюджетних трансфертів, відсутність чіткої диференціації власних і делегованих повноважень між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади створюють бар'єри для ефективного використання місцевих бюджетів. Це призводить до нерівномірного розподілу видатків, частина з яких покривається трансфертами, а інша – ні.

Для забезпечення сталого добробуту територіальних громад в умовах децентралізації необхідне розроблення концептуальних основ, що враховують ефективність використання бюджетних ресурсів, якість публічних послуг і стимулювання соціальної активності громадян. Лише комплексний підхід, інтеграція нових моделей управління та вдосконалення нормативно-правової бази дозволять досягти високих стандартів якості життя.

У сучасних умовах забезпечення добробуту територіальних громад ґрунтується на кількох ключових передумовах: інституційній ефективності, стабільності законодавчої бази, а також мінімізації системних ризиків, що виникають у процесі секторальних реформ. Важливим є чіткий розподіл повноважень між рівнями публічного управління, що створює основу для гармонійної взаємодії органів влади.

Розроблена концепція добробуту громад спрямована на чітке визначення цілей, завдань та очікуваних результатів. Основні пріоритети цієї концепції включають:

1. Формування організаційно-економічних та фінансових основ для забезпечення добробуту громад.
2. Вдосконалення бюджетних механізмів для ефективного розподілу

ресурсів.

3. Стимулювання активності мешканців у забезпеченні власного добробуту.

4. Активізацію місцевого економічного потенціалу для посилення економічного розвитку громад.

Серед сучасних дослідників формується тенденція до зміщення акцентів від суто економічних показників (як-от ВВП) до суб'єктивних і соціальних вимірів добробуту. Це викликано необхідністю врахування територіальних та міжособистісних диспропорцій, а також посиленням уваги до соціально орієнтованих аспектів регіонального розвитку.

Особливу роль у модернізації відіграють бюджетні механізми, які мають враховувати як економічні, так і соціальні аспекти. У цьому контексті зарубіжна практика пропонує три основні моделі забезпечення добробуту:

1. Еволюційна модель:

- Базується на традиційних підходах, орієнтованих переважно на економічне зростання.
- Частково враховує потреби сталого розвитку, проте діє здебільшого за принципом «згори-вниз».
- Типова для постсоціалістичних країн, включаючи Україну.

2. Трансформаційна модель:

- Реакція розвинених країн на необхідність зменшення соціально-економічної нерівності.
- Визначальним принципом є «знизу-вгору», акцент на соціальні індикатори розвитку людини.
- Широко застосовується у США та Франції.

3. Модернізаційна модель:

- Спрямована на посилення економічної спроможності регіонів і громад.
- Використовує мікро- та макроекономічну координацію політик.
- Розглядає громаду як інтегровану структуру, що одночасно відображає індивідуальні умови життя і слугує об'єктом регіонального розвитку.

- Поширена у Скандинавії, Великій Британії, Новій Зеландії.

Україні важливо адаптувати ці моделі відповідно до власних реалій, з урахуванням особливостей національної економіки та викликів, спричинених гібридними загрозами. Формування системи, що поєднує інноваційний підхід із соціально орієнтованою політикою, може стати ключовим етапом для забезпечення добробуту та сталого розвитку територіальних громад.

Початок адміністративно-фінансової децентралізації в Україні суттєво підняв важливість вивчення територіальних громад, зокрема їхньої ролі у формуванні сталого розвитку. Однак використання підходу, орієнтованого виключно на людину, виявило свою обмеженість у довгостроковій перспективі. Така політика, зосереджена на соціальних виплатах і субсидуванні, здебільшого носить компенсаційний характер і спрямована на запобігання ризикам виникнення несприятливих ситуацій. Це свідчить про необхідність переходу до більш ефективних підходів.

Підхід, орієнтований на громаду (простір і місце), створює основу для покращення добробуту громади шляхом стимулювання її внутрішнього потенціалу. На відміну від попередньої моделі, він передбачає не просто розподіл ресурсів, а їхнє цільове використання, що сприяє розвитку інфраструктури, економіки та соціальних послуг на місцях.

Не менш важливою є необхідність вдосконалення бюджетного механізму для забезпечення добробуту громад. Це передбачає:

- узгодження стратегічних і бюджетних цілей;
- розроблення програм фінансування на основі індикаторів добробуту громади;
- оптимізацію використання фінансових ресурсів.

Ці заходи можуть допомогти досягти цілей державної регіональної політики, зокрема:

1. Розкриття потенціалу громад та використання конкурентних переваг регіональної економіки.
2. Зменшення регіональних диспропорцій у соціально-економічному

розвитку.

3. Запровадження ефективних механізмів управління регіональним розвитком.

Розроблена модель інтеграції фінансових ресурсів за напрямками (вертикальна та горизонтальна) і формами (міжмуніципальна, міжсекторальна, муніципально-організаційна) дозволяє більш ефективно використовувати бюджетні ресурси.

- Вертикальна інтеграція спрямована на залучення територіальних громад до реалізації державної політики через механізми субвенцій, інфраструктурного фінансування та коштів Державного фонду регіонального розвитку.

- Горизонтальна інтеграція забезпечує ефективну взаємодію між громадами, сприяючи міжмуніципальній та міжсекторальній співпраці.

Вибори 2020 року чітко показали, що процес децентралізації влади є незворотним. Місцева політика поступово набуває все більшої ваги, а громади стають важливими суб'єктами регіонального розвитку. У цих умовах ефективне управління ресурсами, стратегічне планування та участь громад у процесах розвитку є ключовими елементами забезпечення сталого добробуту.

Ситуація з децентралізацією в Україні, хоча і покликана посилити субсидіарність і розподіл повноважень між рівнями влади, на практиці виявляється значно складнішою. Замість гармонійного посилення взаємодії між центром і регіонами, цей процес супроводжується послабленням центральної влади та зміцненням позицій місцевих еліт.

Вибори 2020 року затвердили домінування місцевих лідерів у ключових містах України – Києві, Одесі, Харкові, Дніпрі та Львові. Мери цих міст продемонстрували дедалі більшу готовність відкрито ігнорувати або навіть протидіяти рішенням центральної влади. Наприклад, їхня реакція на карантинні обмеження, запроваджені Кабінетом Міністрів, показала, що місцеві лідери не тільки ставлять під сумнів рішення центру, але й не зустрічають належної правової протидії зі сторони центрального уряду. Така ситуація створює

передумови для конфліктів між рівнями влади.

Ще одним важливим фактором, що загострює ситуацію, є політична поляризація в країні. У Центральній та Західній Україні домінують проєвропейські настрої, тоді як південний схід країни демонструє зростання підтримки проросійських партій, таких як «Опозиційна платформа – За життя». Це не тільки ускладнює координацію політичних зусиль на національному рівні, але й додає напруженості у вирішення таких складних питань, як майбутнє Донбасу.

Проблема реінтеграції Донбасу залишається однією з ключових, але водночас найменш вирішених задач. Консультативне опитування, ініційоване Президентом Зеленським під час місцевих виборів 2020 року, порушило питання створення вільної економічної зони на Донбасі. Однак ця ініціатива викликала більше питань, ніж відповідей. Відсутність чіткої стратегії та розбіжності у підходах між регіонами лише посилюють невизначеність. Ситуацію ускладнюють російські дії на непідконтрольних територіях, зокрема роздача російських паспортів.

У такому контексті перед центральною владою стоять два основні виклики:

1. Розробка нових механізмів реінтеграції та деокупації територій. Необхідно знайти ефективні способи вирішення конфлікту на Донбасі, враховуючи дипломатичний глухий кут у «Мінськ-2».

2. Правова визначеність та запобігання відцентровим тенденціям. Центру потрібно зміцнити свої позиції, запроваджуючи правові механізми для запобігання свавіллю з боку місцевих органів влади.

Попри ці виклики, децентралізація має потенціал для сприяння реінтеграції Донбасу через зміцнення місцевих громад, залучення інвестицій та розвиток місцевої економіки. Однак без належної координації, правової бази та стратегічного підходу цей процес ризикує перетворитися на джерело конфліктів та подальшого послаблення єдності країни.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі "Політика держави щодо забезпечення регіонального розвитку в умовах гібридних загроз" проведено аналіз теоретичних підходів і запропоновано рекомендації для вдосконалення державної регіональної політики.

1. Було визначено, що регіон є територіально-адміністративною одиницею зі специфічними історичними, культурними, демографічними та господарськими характеристиками, а регіональний розвиток – це зміни, які вимірюються такими показниками, як ВРП на душу населення, рівень доходів, зайнятості та освіти. Проаналізовано прямі й непрямі методи реалізації регіональної політики та їх особливості.

2. Дослідження показало, що в останні роки відбулося реформування правового регулювання регіонального розвитку, проте чинна нормативно-правова база залишається неузгодженою, а окремі акти – застарілими. Україна не змогла повністю використати свій потенціал для збалансованого розвитку, оскільки економічна динаміка регіонів суттєво різниться навіть за однакових умов. Основними перешкодами на шляху досягнення збалансованого розвитку стали централізація влади, слабкі горизонтальні зв'язки між регіонами, відсутність довгострокового бачення розвитку та недостатнє фінансування. У новостворених об'єднаних громадах низький рівень кваліфікації службовців ускладнює використання ресурсів і впровадження стратегічного планування.

3. Для подолання цих проблем запропоновано формування нової моделі регіональної політики в умовах децентралізації. Її основою має стати врахування інтересів регіонів, створення рівних можливостей для розвитку, стимулювання конкурентоспроможності та відмова від ручного управління. Запровадження гібридних інструментів і стратегічного планування дозволить створити ефективну систему управління регіональним розвитком, усунути

суперечності щодо розподілу ресурсів і зменшити політизацію управлінських рішень.

4. Інноваційні підходи до регіонального управління включають використання нових методів і форм організації, заснованих на досвіді та наукових досягненнях. Це передбачає принципи субсидіарності, результативності, адаптації зарубіжного досвіду та запровадження угод щодо регіонального розвитку як інструментів політики. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці механізмів реалізації політики після завершення адміністративно-територіальної реформи та створення нових місцевих органів влади.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Баштанник В. Інноваційні механізми державного управління регіональним розвитком. Київ : Державне управління та місцеве самоврядування, 2012. Вип. 4 (15). С. 87-94.

1. Баштанник В.В. Результативність та ефективність механізмів державної регіональної політики. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2012. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2012_2_12 (дата звернення: 15.11.2024).

2. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки. Київ : Укр. академія держ. управління при Президентові України. 2001.408 с.

3. Білик Р.Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації. Харків : Бізнес Інформ. 2015. № 9. С. 67-72.

4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2010, № 50-51, ст.572.

5. Варналій З. С. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка. Львів : Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / Ін-т регіональних досліджень НАН України ; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). 2014. Вип. 3(107). Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації. С. 3-11.

6. Денисов К. В. Децентралізація влади в Україні: адміністративні та бюджетні аспекти, національна безпека. Харків : Бізнес Інформ. 2015. № 12. С. 60-64.

7. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

8. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В. Київ : Нац.Інс-т стратег. досліджень. 2019. 115 с.
9. Долішній М. І. Організаційне та наукове забезпечення реалізації регіональної політики в Україні. Донецьк : Вісник АЕН України. ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2004. № 2 (6). С. 3–7.
10. Долішній М. І. Регіональна політика: поняття, мета, принципи формування. Львів : Регіональна політика: методологія, методика, практика / Ін-т регіональних досліджень НАН України 2001. 700 с.
11. Дорогунцов С. І. Теорія розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. Київ : Київськ. нац. екон. унів-т імені Вадима Гетьмана. 2001. 144 с.
12. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / наук. ред. В. М. Геєць. Київ : Інститут економіки і прогн-ня НАН України. Фенікс, 2003. 820 с.
13. Енциклопедія державного управління у 8-ми томах. Том 8: Публічне врядування / наук.-ред. колегія: В. С. Загорський, С. О. Телешун. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.
14. Заблоцький Б. Ф. Розміщення продуктивних сил України. Національна макроекономіка : [посібник] Київ : Академвидав, 2002. 368 с.
15. Загорський В. С. Державне управління в системі формування і реалізації регіональної політики в сучасних умовах. Львів : Регіональна економіка. 2016, №3. С. 17-22.
16. Запоточний І. В. Державне регулювання регіональної економіки. Харків : Одиссей, 2003. 600 с.
17. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло; за ред. С. О. Білої. Київ : НІСД, 2011. 80 с.
18. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141.

19. Корнєва О. В. Основні проблеми проведення реформи децентралізації в Україні у 2014-2018 роках. Київ : Порівн-но-аналіт. право, №3, 2018. С. 68-69.
20. Кравців В. С. Концептуальні засади розробки програми використання та охорони природно-ресурсного потенціалу регіону. Львів : Регіональна економіка. 2005. №1(35). С. 107-115.
21. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації). Львів : Ін-т регіон. досліджень НАН України. 2007. 336 с.
22. Кравченко Т. В. Теоретичні засади державної регіональної політики. Харків : Державне будівництво. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2009_2_9 (дата звернення: 15.11.2024).
23. Крайник О. П. Особливості сучасних підходів до управління регіональним економічним розвитком. Львів : Ефективність держ. упр-ня. Зб. наук. пр. / Львівс. регіон.інс-т держ. упр-ня НАДУ при Президентові України. 2014. Вип. 39.С. 413-419.
24. Крамар Д.І. Економічний розвиток територіальних громад в умовах децентралізації /Розвиток територіальних громад в умовах децентралізації: правові, економічні та соціальні аспекти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 13-14 грудня 2018 р. Миколаїв : МНАУ, 2018. С. 321-324.
25. Крегул Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні. Київ : Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1. С. 17-27.
26. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 188 с.
27. Куйбіда В.С. Формування та реалізація нової регіональної політики в Україні. Львів : Ефективність держ. управління. 2017. вип. 1 (50). ч. 1. С. 34-40.
28. Лашук О. С. Державне регулювання розвитку регіону в умовах трансформації українського суспільства. Київ : Публічне адміністрування: наук. досл-ня та розвиток. 2016. № 2(2). С. 94-95.

29. Лашук О.С. Механізми державного управління розвитком регіону в контексті децентралізації владних повноважень : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми держ. управління галузь знань – держ. управління.

30. Міщан О.О. Формування нової парадигми державної регіональної політики в умовах децентралізації. Київ, 2015. С. 45-52.

31. Нова регіональна політика для нової України: Аналітична доповідь. Київ : Інститут суспільно-економ. досліджень, 2017. 76 с.

32. Нормативно-правове забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики. Гринчук Ю. С., Коваль Н. В. Київ : Інвестиції: практика та досвід № 5/2019. С. 9-15.

33. Об'єднання громад // Децентралізація влади. URL: <http://decentralization.gov.ua/region> (дата звернення: 14.11.2021).

34. Петкова Л. О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір. Черкаси : Черкас. держ. технолог. унів-т. 2004. 271 с.

35. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. Київ : Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Випуск 9. С. 684-688.

36. Підлісна О. А. Стан та перспективи розвитку регіонів України: методи оцінки ефективності територіальних утворень. Львів : Регіональна економіка. – 2007. №1(43). С. 104-116.

37. Проблеми децентралізації влади у межах регіональної політики України. Кухленко О. В., Федоряк Р. М., Невмержицька С. М. Дніпропетровськ : Держ. упр-ня: удосконалення та розвиток № 2, 2017. Дніпровський держ. аграрно-екон. унів-т. Вид-во ТОВ «ДКС-центр».

38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг : Закон України від 10 грудня 2015 року № 888-VIII. Київ : Офіц. вісник України, 2016 р., № 2, стор. 134, ст. 49.

39. Про генеральну схему планування території України : Закон

України № 3059-III від 7 лютого 2002 року. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2002, №30, ст.204.

40. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. Київ : Офіц. вісник України, 2000 р., № 16, стор. 21, ст.657.

41. Про державні цільові програми : Закон України №1621-IV від 18 березня 2004 року. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2004, № 25, ст.352.

42. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 року №2404-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2010, №40, ст.524.

43. Про Державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні : Закон України від 17 грудня 1993 року № 3744-XII. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 6, ст.28.

44. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2015, № 13, ст.91.

45. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України 2411-VI від 1 липня 2010 року. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2010, № 40, ст.527.

46. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. Київ : Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення: 15.11.2024).

47. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України № 385 від 6 серпня 2014 року. Київ : // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (дата звернення: 15.11.2024).

48. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 10 вересня 1991 року № 1540-XII. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1991,

№ 46, ст.616.

49. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-ХІІ. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1991, № 47, ст.646.

50. Про індустриальні парки : Закон України від 21 червня 2012 року № 5018-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2013, № 22, ст.212.

51. Про іноземні інвестиції : Закон України від 13 березня 1992 року №2198-ХІІ. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 26, ст.357.

52. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15 березня 2001 року № 2299-ІІІ. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 21, ст.103.

53. Про Концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25 травня 2001 року. Київ : Офіц. вісник України, 2001 р., № 22, стор. 20, ст.983.

54. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 року № 997-ХІV. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1999, № 41, ст.372.

55. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг : Закон України від 14 грудня 1999 року №1286-ХІV. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 3, ст.21.

56. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР 21 травня 1997 року. Київ : Офіц. вісник України, 1997 р., № 25, стор. 20.

57. Про місцеві державні адміністрації : Закон України № 586-ХІV 9 квітня 1999 року. Київ : Офіц. вісник України, 1999 р., № 18, стор. 3.

58. Про наукові парки : Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2009, № 51, ст.757.

59. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» : Закон України від 21 жовтня 2010 року № 2623-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 11, стор. 498, ст.70.

60. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України № 3038-VI від 17 лютого 2011 року. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2011, №34, ст.343.

61. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків Закон України від 16 липня 1999 року № 991-XIV. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1999, № 40, ст.363.

62. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2014, № 34, ст.1167.

63. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць : Закон України від 6 вересня 2012 року № 5205-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2013, № 32, ст.410.

64. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України № 2856-IV від 8 вересня 2005 року. Київ : Офіц. вісник України, 2005 р., № 40, стор. 25, ст.2529.

65. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 1 квітня 2014 року // Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p> (дата звернення: 15.11.2024).

66. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2011, № 38, ст.385.

67. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019. Київ : Офіц. вісник України, 2019 р., № 79, стор. 7, ст.2712

68. Пухир С. Т. Сучасні підходи у формуванні та реалізації державної політики регіонального розвитку. Львів : Регіон. економіка. 2016, №3. С. 26-31.

69. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики. Аналітичний звіт.: Колін Меддок та ін.; Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». Київ : [б. в.], 2014. 416

с.

70. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / [наук. ред. З. С. Варналій]. Київ : Знання України, 2005. 498 с.

71. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. Київ : Вікар, 2001. 374 с.

72. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / редкол.: А. С. Гальчинський, З. С. Варналій, В. М. Нац. ін-т стратег. дослідж. ; Ін-т економ. прогнозування НАН України; Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.

73. Суховірський Б. І. Регіональна стратегія економічного розвитку України. Київ : Київськ. нац. екон. унів-т імені Вадима Гетьмана. К., 2000. 154 с.

74. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації. Львів : НАН України. ДУ «Інститут регіон. досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. 2017. 120 с.

75. Умланд А. Чотири геополітичні виміри децентралізації України // Дзеркало тижня. 11.01.2019. URL: https://dt.ua/internal/chotiri-geopolitichni-vimiri-decentralizaciyi-ukrayini-299352_.html 4 (дата звернення: 15.11.2024).

76. Чухно І. А. Інноваційні підходи в управлінні регіональним розвитком. Харків : Теорія та практика держ. упр-ня. Вип. 1 (48). С. 165-169.

77. Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda) - UN.- NY, 2015. URL: <http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/Outcome.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

78. Evaluating New Regional Policies. Reviewing the Theory and Practice. MARIA-ANGELES DIEZ University of the Basque Country, Spain.-SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi), 2002. Vol 8(3): p. 285-305.

79. Kulesza M. Methods and Techniques of Managing Decentralization

Reforms in CEE Countries. The Polish Experience. Public Administration Department Faculty of Law and Administration Warsaw University Polan. URL: <http://www.oecd.org/turkey/35674974.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).

82. Mazey S. Developments at the French Meso: Modernizing the French State // The Rise of the Meso Government in Europe / Ed. by L. J. Sharpe. – London: SAGE, 2010. 327 p.